

association pour la prévention de la torture
asociación para la prevención de la tortura
association for the prevention of torture

Hapishanelerde güvenlik ve insan onuru dengesi:

Önleyici izleme için bir çerçeve

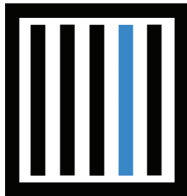
İkinci Edisyon

Bir Tutuklu İzleme Aracı Kaynağı

Bu çeviri, Muammer Pehlivan tarafından Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği ve Türkiye Hapishane Çalışmaları Merkezi için hazırlanmıştır. İngilizce metnin orijinali Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı (DİHAA)'nın finansal desteği ile Penal Reform International ve Association for the Prevention of Torture (APT) tarafından 2013'te yayımlanmıştır. PRI ve APT, çevirinin niteliği ve içeriği hakkında hiçbir sorumluluk taşımamaktadır.
www.penalreform.org

This translation was done by Muammer Pehlivan for Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Dernegi (CISST) and Turkey's Center for Prison Studies (TCPS). Original text in English published in 2013 with the financial assistance of the European Instrument for Democracy and Human Rights (EIDHR), by Penal Reform International and the Association for the Prevention of Torture. PRI and APT take no responsibility for the content or quality of this translation.
www.penalreform.org

CISST
CEZA İNFAZ SİSTEMİNDE SİVİL TOPLUM DERNEĞİ

TCPS
TÜRKİYE HAPİSHANE ÇALIŞMALARI MERKEZİ

Adres: Katip Mustafa Çelebi Mh., Billurcu Sk., No:5 Daire:2 Beyoğlu / İstanbul
Tel / Faks: 0212 293 69 82 | email: info@tcps.org.tr | www.tcps.org.tr

Hapishanelerde güvenlik ve insan onuru dengesi: Önleyici izleme için bir çerçeve

Uluslararası Ceza Reformu (*Penal Reform International*) ve İşkenceyi Önleme Derneği (*Association for Prevention of Torture, APT*), bu çalışmanın hazırlanması konusunda Andrea Huber, Barbara Bernath, Rob Allen ve Edouard Delaplace'a teşekkür eder.

Bu çalışma Uluslararası Ceza Reformunun 9 CIS Ülkesinde İşkenceyle Mücadele için Kurumları Güçlendirme ve Sivil Toplum Gücü Oluşturma adlı projesi kapsamında, Association for the Prevention of Torture ile işbirliği içinde ve European Instrument for Democracy and Human Rights (EIDHR)'ın finansal desteği ile yapılmıştır.

Bu çalışmanın Birleşmiş Milletler Mahpuslara Uygulanması Gereken Düzenlenmiş Asgari Standart Kuralları (Nelson Mandela Kuralları) ilave edilerek güncelleştirilmesi ve yeniden basılması, İngiltere Hükümeti'nin finansal yardımı sayesinde gerçekleşmiştir.

Bu belgenin içeriği, tamamen Uluslararası Ceza Reformu'nun sorumluluğu altındadır ve hiçbir şart altında Avrupa Birliği'nin veya İngiltere Hükümetinin görüşlerini ifade etmez.

Bu yayın kısmen veya tamamen incelenebilir, özetlenebilir, çoğaltılabilir ve tercüme edilebilir, ancak satılamaz veya ticari amaçlı kullanılamaz. Bu metinde yapılacak her değişikliğin Uluslararası Ceza Reformu tarafından onaylanması gereklidir. Uluslararası Ceza Reformu'na ve bu yayına gereken önem verilmelidir.

Sorularınızı publications@penalreform.org adresine iletiniz.

Kapak çizimi: John Bishop

Penal Reform International
60 – 62 Commercial Street
London E1 6LT İngiltere
Telefon: +44 (0) 20 7247 6515
Email: publications@penalreform.org
www.penalreform.org
ISBN: 978-1-909521-51-3

Association for the Prevention of Torture
PO Box 137
CH-1211 Geneva 19, İsviçre
Telefon +41 (22) 919 21 70
Email: apt@apt.ch
www.apt.ch

İkinci edisyon © Penal Reform International 2015. İlk yayın tarihi 2013.

Uluslararası Ceza Reformu (PRI), dünya çapında ceza adaleti sorunlarına adil, etkili ve oranlı çözümler geliştiren bağımsız bir sivil toplum örgütüdür.

Biz, hapishane yerine suçluların ıslahını destekleyen mahpusların adil ve insani muamele görme hakkını savunan alternatifler sunuyoruz. İşkencenin önlenmesi, ölüm cezasının kaldırılması için kampanya yapıyoruz ve yasalara maruz kalan çocuklara ve kadınlara karşı adil ve orantılı tepki verilmesini sağlamaya çalışıyoruz.

Şu anda Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da, Sahra-Altı Afrika'da, Doğu Avrupa'da, Orta Asya'da ve Güney Kafkasya'da devam eden programlarımız var, Güney Asya'da ortaklarımızla birlikte çalışıyoruz.

Aylık e-bültenimizi almak için lütfen www.penalreform.org/keep-informed adresine gidiniz.

İçindekiler

Giriş	4
Hapishanelerde insan onuru ve güvenlik anlayışı	5
1. Hapishanede insan onuru: temel haklardan biri	5
2. Hapishanede güvenlik: meşru bir kaygı	6
3. Hapishanede insan onuru ve güvenlik ilişkisi	7
4. Güvenlik önlemlerinin meşruiyeti, gerekliliği ve orantıllığı	8
5. Kamuoyunun tavrı ve toplumsal bağlam	9
Güvenliğe aşırı önem vermekten kaynaklanan riskler	10
1. Mahpuslardan sorumlu kurum	10
2. Aşırı sınıflandırma	11
3. Kısıtlama araçları	12
4. Vücut araması	14
5. Tecrit ve hücre cezası	16
6. Çok yüksek güvenliikli hapishaneler	19
7. Teknoloji ve teftişin aşırı kullanılması	20
8. Personel-mahpus ilişkileri ve mahpuslar arası şiddet	21
9. Mahpusların giysileri	22
İzleme kurumları güvenlik ve insan onuru arasındaki dengeyi nasıl kurabilir?	24

Giriş

Devlet bir kişiyi özgürlüğünden mahrum ettiği zaman, o kişinin onuruna saygı gösterilmesini sağlamak bir görev olur. Devletler aynı zamanda hapishanelerin mahpuslar, personel, ziyaretçiler ve dışardaki toplum için güvenli ve güvenli bir yer olmasını sağlamak zorundadır. Bu iki yükümlülük birbiriyle çelişmez, aksine el ele yürür, zira güvenlik en iyi biçimde iyi düzenlenmiş ve adaletle yönetilen, mahpuslara insanca ve adil davranan bir sistemde sağlanabilir.¹

Hapishane gibi zorlayıcı kuruluşlarda, güvenlik ve düzen kaygılarının kolayca insan onurunun ve adaletin önüne geçebilmesi tehlikesi vardır. Aşırı veya sistematik bir biçimde uygulanan güvenlik önlemleri mahpusların onurunu ihlal edebilir, örneğin gereksiz hareket, eşya veya faaliyet kısıtlamaları, rutin bedensel aramalar veya orantısız veya uzun süreli hücre hapsi cezaları gibi. Bireysel güvenlik önlemleri bu aşamaya varmasa bile, toplam olarak insanlığa aykırı veya onur kırıcı uygulama haline gelebilir.

Daha sıkı güvenlik önlemleri alınması veya suça karşı daha sert tepki verilmesi için siyasi baskı veya medya baskısı olduğunda, risk daha da artar. Bu eğilim birçok ülkede son on yılda, organize suçlarda –veya organize suç algılamasında-, toplumsal şiddette ve terörizm tehlikesiyle bağlantılı suçlarda artışa tepki olarak gözlemlenmiştir.

Özgürlüklerinden mahrum edilen kişiler dengesiz bir güç ilişkisi içindedir ve istismara karşı özellikle savunmasızdır. Aşağıdakiler dâhil olmak üzere birçok sebepten ötürü güvenlik insan onurunun önüne geçer:

- Güvenlik önlemleri bazen insan kaynakları eksikliğini telafi etmek amacıyla artırılır;
- Hapishane personeli “güvenlik zafiyeti” eleştirilerinden sakınmak ister ve dolayısıyla daha sert güvenlik seçeneklerini tercih edebilir;
- Yetersiz eğitim personelin gereksiz veya orantısız güvenlik önlemleri uygulamasına neden olabilir.

İzleme kurumları, örneğin BM İşkenceyle Mücadele İhtiyari Protokolü (*Optional Protocol to the UN Convention against Torture*, OPCAT) kapsamında tanımlanan Önleyici Ulusal Mekanizmalar (NPM’ler), güvenlik önlemlerinin aşırı vurgulanması sonucu insan onurunun maruz kalacağı riskleri tespit etmekte, değerlendirmekte ve analiz etmekte önemli bir role sahiptir.

İzleme kurumları hapishanelere düzenli ziyaret ederek, personelle ve özgürlüğünden mahrum edilmiş kişilerle özel görüşmeler yaparak güvenlik politikalarının ve uygulamalarının mahpusların onurunu nasıl etkilediğine ilişkin birinci elden bilgi edinebilirler. Bu önlemlerin gerekli ve orantılı olup olmadığını, adil ve ayırmacılık yapılmaksızın uygulanıp uygulanmadığını analiz edebilirler. Buna dayanarak, mahpusların onurunun korunmasını, güvenlik önlemleri uğruna feragat edilmemesini sağlamak için somut öneriler sunabilirler.

Bu çalışma, Önleyici Ulusal Mekanizmalar (NPM’ler) dâhil olmak üzere izleme kurumlarına şu hususlarda analitik bir çerçeve sunarak yardımcı olmayı amaçlıyor:

- Hapishanelerde insan onuru ve güvenlik kavramlarının ve bunlar arasındaki ilişkinin anlaşılması;
- Özgürlüğünden mahrum edilen insanların tehlikeli veya şiddete eğilimli olduğu, güvenlik önlemlerini fazla öne çıkarmaya yol açabileceği varsayımı;
- Hapishanelerde güvenliğin abartılarak mahpusların onuruna zarar verilmesi riskini ortaya çıkaran durumların tespiti.

¹ Andrew Coyle, *A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for Prison Staff* (International Centre for Prison Studies, 2002) s 58.

Hapishanelerde insan onuru ve güvenlik anlayışı

1. Hapishanede insan onuru: temel haklardan biri

Onur, tüm insanlara mahsustur. İnsanın doğuştan değerli olduğunu ve bireylere saygıyla ve insanca davranılmasını hak ettiklerini kabul eder. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde (ICCPR) şöyle belirtilmiştir: “özgürlüğünden mahrum bırakılmış bütün insanlara insanca ve doğuştan sahip oldukları onurlarına saygıyla davranılmalıdır.” BM İnsan Hakları Komitesi insan onuruna saygının genel uluslararası hukukun değiştirilemez kurallarından biri olduğunu belirtmektedir.²

Amerika İnsan Hakları Komisyonunun (IACHR) vurguladığı gibi, özgürlükten mahrum etme, “mutlak bir kontrol, mahremiyetin yok olması, yaşam alanının kısıtlanması, ve hepsinin ötesinde kişinin kendini koruma araçlarının ciddi olarak mahrum bırakılması” rejimini oluşturur. Komisyon, dolayısıyla hapsetme eyleminin “mahpusun insan onurunu korumak için özel ve somut bir taahhüt” taşıdığı sonucuna varır.³

En temel unsuru işkencenin tamamen yasaklanması olmakla birlikte, insan onuru hakkı yeterli maddi şartların sağlanmasını içerir, buna yeterli yiyecek, su ve sağlık hizmetlerine ulaşım dâhildir. İnsanlık dışı veya küçük düşürücü hapishane rutinleri de mahpusların onurunu zedeleyebilir, örneğin rahat olmayan mahpus üniformaları gibi. Teksas⁴ ve Ruanda'da⁵, örneğin, kasten küçük düşürmek

amacıyla erkek mahpuslar pembe üniforma giymeye mecbur ediliyordu. Kadın mahpusların üniforma olarak tulum giymeye zorlanmaları da aynı etkiyi yapabilir, zira tuvalette soyunmak zorunda kalacaklardır. Bazı ülkelerde güvenlik endişeleriyle izah edilemeyen problemli uygulamalar arasında amaçsız bazı rutinler bulunmaktadır, örneğin mahpuslara yürüyüş yaptırmak ve vatansever şarkılar söyletmek, ya da sadece belli bir biçimde yürümelerine izin vermek gibi.⁶

İnsan onuru hakkı kapsamına ayrıca, ayırmacılık yapmayan, personelle mahpuslar arasında saygılı ilişkiler geliştirilmesini sağlayan adil ve hakkaniyetli kuralları ve prosedürleri uygulamak da girer. İnsanların neyi onur kırıcı veya itibarsızlaştırıcı saydığı dikkate alındığında, tavırlar, davranışlar, teşhir veya taciz edici dil de insan onurunu aynı derecede zedeler.

Devletin sorumluluğu, mahpusların fiilen taciz edilmesini önlemenin ötesine geçer: insan onurunu zedeleyen, güvenlik amaçlarına veya başka amaçlara hizmet etmeyen rutinlerden kaçınılmasını, hapishanelerde tutulmanın çektiği cezanın özgürlükten mahrum etme seviyesini geçmemesini sağlamayı içerir.

Mahpuslara *Uygulanması Gereken Asgari Standart Kurallar*⁷, özellikle 2015'de gözden geçirilen Kuralların⁸ kapsamında bu prensibi kabul etmiştir. Gözden geçirilen Kuralların temel kapsayıcı prensiplerinden biri, bütün mahpuslara doğuştan sahip oldukları insan onuruna ve insan olarak sahip oldukları değere göre

2 Genel Yorumlar, No 29, Acil durumlar, (Article 4), CCPR/C/21/Rev.1/Add.11, 31 August 2001, para.13a.

3 Inter-American Commission on Human Rights – Amerika Kıtaları İnsan Hakları Komisyonu (IACHR), Special report on the human rights situation at the Challapalca prison in Peru, para 113; IACHR, Report No.41/99: Minors in Detention, Honduras, 10 Mart 1999, para. 135.

4 Örneğin bkz: “Arizona criminals find jail too in-'tents'”, CNN, 27 Temmuz 1999; ve “The cruelest sheriff in America”, Waging Non-Violence website, 27 Temmuz 2009. <http://edition.cnn.com/US/9907/27/tough.sheriff/>; <http://wagingnonviolence.org/2009/07/the-cruelest-sheriff-in-america/>. <Erişim 23 Eylül 2013>

5 Örneğin bkz “Rwanda: prison reform by colour, chants and drums”, The Guardian, 15 Mart 2011. <http://www.theguardian.com/world/2011/mar/15/letter-from-rwanda-prisons-walls>. <Erişim 23 Eylül 2013>

6 “Kazakhstan’s Living Gulags”, BBC Radio 4, 19 Ağustos 2013, <http://www.bbc.co.uk/programmes/b03859mq> <Erişim 23 Eylül 2013>

7 Birleşmiş Milletler Mahpuslara Uygulanması Gereken Düzenlenmiş Asgari Standart Kuralları (Nelson Mandela Kuralları), BM Suçu Önleme ve Ceza Adaleti Komisyonu tarafından 22 Mayıs 2015'de kabul edilmiş, Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından 9 Eylül 2015'de onaylanmıştır, UN-Doc. E/ RES/2015/20 ve BM Genel Kurulu Üçüncü Komitesi tarafından 5 Kasım 2015'de onaylanmıştır, UN-Doc. A/C.3/70/L.3 (Baskı tarihinde bu Kararın görüşmeleri, BM Genel Kurulu'nda devam ediyordu).

8 Gözden geçirilmiş alanlar arasında, mahpusların doğuştan sahip olduğu, insan olmaktan kaynaklanan onur ve değer; tıbbi hizmetler ve sağlık hizmetleri; disiplin önlemleri ve ceza; hapishanede ölümleri, mahpuslara işkence veya aşağılayıcı muamele iddialarını araştırmak; savunmasız grupların korunması ve özel ihtiyaçları, ayrıca personelin eğitilmesi yer almıştır.

saygıyla davranılması gereğidir. Bu ayrıca, personel eğitimi konusunda Kuralların getirdiği şartlarda da dile getirilir, buna hapishane personelinin görevlerini yerine getirirken sahip olduğu haklar ve görevler dâhildir. Bu hak ve görevlerin açıkça belirtilen unsurları, bütün mahpusların insan onuruna saygı gösterilmesi, belli davranışların, özellikle işkence ve diğer zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ve cezaların yasaklanmasıdır. Eğitim aynı zamanda güvenlik ve emniyeti kapsayacaktır – dinamik güvenlik kavramı, güç kullanımı, kısıtlama araçları, saldırgan suçluların kontrolü dâhil olmak üzere müzakere ve arabuluculuk gibi önleyici ve caydırıcı tekniklerin kullanılmasına gerekli önemin verilmesi suretiyle. Mahpusların psikososyal ihtiyaçları ve buna tekabül eden hapishane düzeni dinamikleri, ayrıca sosyal destek, ruh sağlığı sorunlarının erken tespiti konularında eğitim de şart koşulmuştur.

Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, mahpusların, personelin, servis sağlayıcıların ve ziyaretçilerin güvenlik ve emniyetinin sağlanması konusunda yöneticilerin yükümlülüklerine de referans yapmaktadır.⁹

2. Hapishanede Güvenlik: Meşru bir kaygı

Hapishanelerde güvenlik ve düzen sağlamak esastır. İnsan hakları açısından, güvenlik ve emniyet, devletin özgürlüğünden mahrum edilmiş kişilerin korunması sorumluluğunun ayrılmaz bir parçasını teşkil eder.¹⁰

Amerika Kıtaları İnsan Hakları Komisyonu

“ABD’nin mahpuslar üzerinde etkin kontrol uygulaması olgusu, kendisini hapishanelerin dış çevresiyle sınırlamaksızın hapishanelerin iç düzenini ve güvenliğini sağlayabilecek güçte olması anlamına gelir. Her zaman mahpusların, onların aile bireylerinin, ziyaretçilerinin ve hapishanede çalışanların güvenliğini sağlayacak güce sahip olması gereklidir.”¹¹

Güvenliğin sağlanması, yangınların veya diğer acil durumların engellenmesi ve müdahale edilmesi, mahpuslar ve personel için uygun çalışma şartları sağlamak üzere önlem alınmasını içerir. Ayrıca intihar ve kendine zarar verme olaylarını önleyecek ve azaltacak politikaları içerir.

Hapishanelerde güvenliğin birçok unsuru vardır. Öncelikle, kaçma olaylarını ve dış dünya ile istenmeyen veya yasadışı temasları önleme ihtiyacına yönelik dış güvenlik sorunu (bazen çevresel güvenlik veya fiziksel güvenlik diye adlandırılır) vardır. Bu esas olarak hapishane binaları, duvarlar ve çitler, alarmlar ve izleme sistemleri gibi fiziksel yapılarla sağlanır.

İkinci olarak, bazen prosedürel güvenlik veya kontrol diye adlandırılan hapishane içi güvenlik sorunu vardır. Prosedürel güvenlik mahpusların tesiste nasıl hareket edeceğini, yanlarında hangi eşyaları bulundurabileceklerini, kendilerinin ve ziyaretçilerinin nasıl aranacağını ve temel günlük güvenlik rutinlerini içerir. Hem mahpusların hem personelin riayet etmekle yükümlü olduğu makul ve orantılı disiplin kuralları, iyi düzenlenmiş bir çevre oluşturulmasına katkıda bulunur. Etkin prosedürel güvenlik için gereken sadece net bir yönetmelik seti değildir, bunun yeterli sayıda, liyakate dayanak işe alınmış, iyi eğitilmiş ve yeterli ücret alan personel tarafından uygulanması gereklidir.

BM Hapishane Olay Yönetimi El Kitabı

“Mahpusların hapishane içinde hareketlerinin etkin biçimde yönetilmesi şunlara bağlıdır:

- Mahpus sayısı ile orantılı personel seviyesi;
- Personelin beceri ve uzmanlık seviyesi;
- Hapishanenin planı/konfigürasyonu;
- Statik güvenlik altyapısının etkinliği;
- Mahpusların etkin bir biçimde sınıflandırılabilirliği ve ayrılabilirliği.”¹²

Hemen hemen bütün hapishane sistemlerinde, mahpusların arz ettiği risklere uygun bir dizi farklı güvenlik seviyesi vardır. Mahpuslar ilk geldiklerinde bir sınıflandırma işlemine tabi tutulacak ve uygun bir güvenlik seviyesine yerleştirilecektir. Birçok ülkede “aşamalı” bir sistem uygulanır, yani eğer mahpuslar kurallara riayet ederse, daha sonra daha az kısıtlayıcı bir güvenlik kategorisine geçirilebilirler.

Aşırı uçlardan birinde, güvenlik seviyesi çok yüksek olan, diğer mahpuslara ve kendilerine yüksek bir risk veya kaçma riski arz eden veya kaçtığı takdirde toplum için büyük risk arz edeceği düşünülenlerin konduğu binalar veya bina bölümleri vardır. Diğer aşırı uçta, mahpusların toplum içinde işe gittiği, odaların anahtarlarına sahip oldukları ve göreceli hareket özgürlüğü yaşadıkları açık hapishaneler vardır. İkisinin

9 Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Kural 1 ve 76.

10 BM Hukuk dışı, Yargısız veya Keyfi İnfazlar Özel Raportörü, BM Genel Kurulu’na sunulan Rapor, A/61/311, paragraf 51.

11 Inter-American Commission on Human Rights (IACHR), *Report on the human rights of persons deprived of liberty in the Americas*, 2011, paragraf.77.

12 Birleşmiş Milletler, *Prison Incident Management Handbook*, 2013, sayfa 26.

arasında, birçok eyalette çeşitli güvenlik seviyelerinin veya kategorilerinin bulunduğu hapishaneler vardır.

Hapishane içinde önemli bir güvenlik konusu, mahpuslar arasındaki şiddeti önlemek gereğidir. Bunun, mahpuslara karşı gösterilen münferit şiddet eylemlerinden başlayarak en savunmasız mahpuslara karşı gösterilen düzenli şiddete, gayriresmi çete veya liderliklerin uyguladığı şiddet sistemlerine, hapishanenin iç güvenliğinin mahpusların eline bırakıldığı “özyönetim” sistemlerine kadar çeşitli boyutları olabilmektedir.¹³ Dünyanın birçok yerinde, özellikle mahpusların yurt tipi barınaklarda veya büyük koşullarda tutulduğu yerlerde, kontrol fiilen en baskın mahpusların elindedir.

Amerika Kıtaları İnsan Hakları Komisyonu, “şiddetle ve acil durumlara mücadele önlemleri” kapsamında, başka şeylerin yanı sıra aşağıdaki önleyici önlemleri belirlemiştir:¹⁴

- Özgürlüğünden mahrum bırakılan kişileri farklı kategorilere ayırmak;
- Personel için periyodik ve uygun talimatlar çıkarmak ve eğitim vermek;
- İç güvenlik ve teftişle görevli personel sayısını artırmak ve sürekli iç teftiş programları oluşturmak;
- Kriz veya acil durumları önlemek için erken uyarı mekanizmaları kurmak;
- İç çatışmalarda arabuluculuğu ve barışçı çözümleri öne çıkarmak.

“Dinamik güvenlik” diye adlandırılan şey, pozitif personel-mahpus ilişkisiyle adil muameleyi ve ileride topluma yeniden entegre olmalarına katkıda bulunacak amaca yönelik faaliyetleri bir araya getiren bir yaklaşımdır.

Hapishane personeli ile mahpuslar arasında profesyonel, pozitif ve saygılı bir ilişki kurulmasına yardım edecek eylemleri kapsar. Personelin problemleri ve güvenlik risklerini tahmin etmesine imkân sağlayacak, mahpus nüfusu hakkında bilgi edinmeyi, mahpuslar arasındaki ve mahpuslarla hapishane personeli arasındaki ilişkileri anlamayı gerektirir. Bu yaklaşıma göre hapishane personelinin mahpuslar üzerindeki güç dengesizliği kolayca provokasyon veya ceza olarak algılanabilir. Dinamik güvenlik için uygun

politika ve prosedürlerin bulunması, özellikle yeterli sayıda personelin işe alınması ve eğitilmesi gereklidir.

BM Hapishane Olay Yönetim El Kitabı

“Hapishane personelinin mahpuslarla insanca ve eşit iletişim kurmanın hapishanede güvenlik sağlamayı ve iyi bir düzen kurmayı kolaylaştırdığını anlaması gerekir. (...) Personel oranından bağımsız olarak, personelle mahpuslar arasındaki her temas iki taraf arasındaki ilişkiyi güçlendirir, bu ilişkinin pozitif bir ilişki olması, insanların birbirlerine karşı davranışlarında insan onuruna ve karşılıklı saygıya dayanması, uluslararası insan hakları prensiplerine ve geçerli süreçlere uygun olması gerekir.”¹⁵

Dinamik güvenliğin örnekleri, örneğin ABD’de direkt gözetim hapishaneleri diye adlandırılan hapishanelerde vardır. Bunlar küçük, merkezi olmayan yaşama üniteleri halinde organize edilmişlerdir, kontrol odaları veya kuleler yoktur, personel mahpuslarla direkt temas halinde çalışır. Karşılaştırmalı araştırmalar göstermiştir ki, binalara veya personele büyük harcamalar yapmaksızın, bu tür küçük tesisler saldırı ve diğer ciddi çatışmaları azaltmakta, daha az stresli, danışma ve rehabilitasyon programlarına daha uygun mekânlar yaratmaktadır.¹⁶ Kısacası, hem güvenliği hem insan onurunu gerçekleştirmeye daha uygundur.

Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, dinamik güvenlik kavramını onaylamakta olup hapishane yönetimlerini mümkün olduğu ölçüde çatışmaları önlemek, arabuluculuk veya diğer alternatif çatışma çözme mekanizmalarını çalıştırmak için bunu kullanmaya teşvik etmektedir. Ayrıca, dinamik güvenlik kavramı dâhil olmak üzere, müzakere ve arabuluculuk gibi önleyici ve yatıştırıcı tekniklere gerekli ağırlığı vererek, güvenlik ve emniyet konularında eğitim verilmesini şart koşturmaktadır.¹⁷

3. Hapishanede insan onuru ve güvenlik arasındaki ilişki

Hapishanelerde güvenlik ve insan onuru birbirine bağlıdır. “Hapishane ve insan onuru sadece uyumlu olmakla kalmaz, uyumlu olmak zorundadır.”¹⁸

¹³ Bu konuda, bkz IACHR raporu a.g.e., paragraf 79-93. The European Committee for the Prevention of Torture’un (CPT) Letonya hakkındaki raporu, paragraf 40 Sovyetler sonrası ülkelerde yaygın olan gayriresmi kast esaslı hiyeyarşiyi anlatıyor.

¹⁴ Principle XXIII, Inter-American Commission of Human Rights (IACHR), Principles and Best Practices on the Protection of People Deprived of Liberty in the Americas.

¹⁵ Birleşmiş Milletler, *Prison Incident Management Handbook*, 2013, sayfa 21, 22.

¹⁶ Werner R E, The effectiveness of direct supervision correctional design and management: A review of the literature, *Criminal Justice and Behaviour* 33, 2006, s. 367-391.

¹⁷ Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 38 ve 76.

¹⁸ Andrew Coyle, “Prisons and human dignity: are they compatible?” Uluslararası Hapishane Rahipleri Derneği’nin dünya çapındaki 6. konferansına sunulan bir çalışma, Stockholm, 21 Ağustos 2010, s 8.

Güvenlik ve kontrol en iyi biçimde hapisanede tutulanların doğuştan sahip oldukları insan onuruna saygı gösterilen ortamlarda sağlanır. Uluslararası Hapishane Çalışmaları Merkezi'nin (*International Centre for Prison Studies*) belirttiği gibi, "mahpuslara insanca ve adil davranmanın güvenlik ve kontrolde zafiyet yaratacağı iddiası yanlıştır." Aslında, adalet ve meşruiyet sadece hapisanede huzur sağlamak açısından önemli değildir, aynı zamanda düzen sağlanması konusunda da somut etkileri vardır.¹⁹ Mahpusların haklarına saygı gösterildiğinde, hapishane personelinin meşruiyetini ve otoritesini daha kolay kabul edeceklerdir, bu da gerilim ve kargaşa riskini azaltacaktır. İngiltere'de hapishanelerde yapılan araştırmalar, hapishane hayatında en önemli şey olan saygıyı, adil ve iyi muameleyi gördüklerinde mahpusların daha düzenli ve güvenli yaşadıklarını göstermiştir.²⁰

Bunun yanı sıra, belirli güvenlik uygulamaları ve önlemleri nitelikleri gereği müdahaleci ve kısıtlayıcı olabilir, mahpus haklarının kullanılmasını sınırlayabilir. Güvenlik kaygıları abartılarak mahpusların onurunu kırarak hale getirilebilir; güvenlik adına alınan önlemler orantısız, hatta aşırı olabilir; uygulama tarzı acımasızca ya da baskıcı olabilir ve/veya kişinin fiili bir riske maruz olup olmadığı dikkate alınmaksızın sistematik bir biçimde uygulanabilir.

Hapishane yönetimi açısından zorluk, bir yandan özgürlüğünden mahrum bırakılmış kişilerin insan haklarını ve onurlarını korurken aynı zamanda güvenlik sağlamaktır. Güvenlik adına bu önlemleri uygularken, hapishane yönetimini ve personelinin resmi bir biçimde senaryolara yönlendirmek için, örneğin davranış kuralları formatında politikalar bulundurulmalıdır. Ayrıca, değişik göre uygun prosedürleri ve personelin davranışını tespit etmek amacıyla acil durum planlaması yapılması ve tüm hapishane personelinin buna göre eğitim görmesi gereklidir.

BM Hapishane Olay Yönetimi El Kitabı

"Acil durum planlarının net bir biçimde ayrıntılı olması ve olaya müdahale etmekte kullanılacak gücün niteliğini ve derecesini tanımlaması gereklidir. Acil durum planlamasının başlıca yönleri şunlardır:

- * Anahtar hapishane personelinin ve dış destek personelinin (polis, itfaiye, tıbbi servisler vs.) rolleri, sorumlulukları ve emir komuta zinciri, açıkça belirlenmiş, iki tarafça kabul edilmiş ve anlaşılmış olacaktır;
- * Polis ve diğer dış destek birimiyle ortak eğitim ve simulasyon egzersizleri yapılacaktır;
- * Belirli bir olaya etkin bir karşılık vermek üzere detaylı süreçler belirlenecektir.
- * Olaydan önce, olay sırasında ve sonrasında hapishane ve dış destek birimi arasında iletişim bağları kurulacaktır.²¹

Hapishane gözetim kurumları için protokollerin olup olmadığını, hangi protokollerin olduğu, güvenlik ve insan onuru arasında nasıl bir denge bulunduğunu araştırmak önemlidir.

4. Güvenlik önlemlerinin yasallığı, gerekliliği ve orantıllığı

Hakların sınırlandırılması veya başka şekillerde ihlal edilmesi meşru olabilir; ancak uluslararası yasalarla tespit edilmiş olan aşağıdaki şartların üçünü de yerine getirmesi şarttır.

- **Yasallık** – Önlem, uluslararası insan hakları standartlarına uygun kanunlarda belirtilmiş olmak zorundadır.
- **Gereklilik** – Diğer önlemlerin düzeni veya güvenliği sağlayamayacağı kanıtlanmış olmak zorundadır.
- **Orantıllık** – Alınan önlem, düzeni ve güvenliği sağlamak amacına ulaşılması için minimum derecede müdahaleci olmak ve minimum süre uygulanmak zorundadır.

Bununla birlikte, hapishanelerde uygulanan güvenlik prosedürleriyle ilgili olarak, bu prensipler genellikle ne yasalarda ve politikalarda yer almakta, ne de uygulamada gözlemlenmektedir. Güvenlik önlemleri aynı zamanda gerekli oldukları somut olarak görüldüğünde değil net olmayan olası durumlarda uygulanmaktadır, ya da bireysel risk değerlendirmesi yapılmaksızın sistematik bir biçimde uygulanmaktadır. Dahası, kamuoyu baskısı ve "sert suç politikaları" bağlamında gereklilik ve orantıllık sınırları genişletilebilmektedir.

Örneğin birçok ülkede, masumiyet karinesine dikkat edilmeksizin, soruşturma aşamasında olan veya tutuklu yargılama aşamasında olan mahpuslar, hüküm giymiş mahpuslardan çok daha kısıtlayıcı kurallara tabi tutulabilmektedir.

Güvenlik adına güç kullanımı, kısıtlayıcı araçlar, bedensel arama, disiplin cezaları ve benzeri diğer uygulamaların tabi olduğu net kuralların ve yönetmeliklerin var olması gereklidir. Ayrıca, bağımsız şikâyet mekanizmaları dâhil olmak üzere denetim imkânı sağlamak amacıyla bu kuralların uygulanması belgelenmelidir. Politikalar ve prosedürler düzenli olarak gözden geçirilmelidir ve şeffaflıkla ilgili belirlenmiş iyi pratiklere uygun olarak yayınlanmalıdır.

İzleme kurumları bu yönetmelikleri incelemeli, her bir

19 Alison Liebling, "Moral performance, inhuman and degrading treatment and prison pain", *Punishment and Society* 13, 2011, s. 533.

20 a.g.y

21 Birleşmiş Milletler, *Prison Incident Management Handbook*, 2013, s. 32.

hapishanede hangi güvenlik seviyesinin uygulandığını, bunların ne anlama geldiğini ve mahpusların bu güvenlik seviyelerine göre nasıl sınıflandırılarak yerleştirildiğini araştırmalıdır. Ayrıca sınıflandırma, bedensel arama, kısıtlama araçları, güç kullanımı veya hücre hapsi gibi güvenlik önlemi kararlarını kimlerin aldığına, bu kararlarda hangi kriterlerin uygulandığına, uygulamalara kimin nezaret ettiğine, belgelenip belgelendiğine ve nasıl belgelendiğine dair bilgi istemelidir.

5. Kamuoyunun tavrı ve toplumsal bağlam

Son on yıl içinde, birçok ülkede kamuoyunda güvensizlik algısının artması sonucunda devlet yetkililerin daha baskıcı davranmasına yönelik talepler arttı.

Bu her zaman gerçeği yansıtmasa da –örneğin birçok Batı ülkesinde suç azaldı– “suça karşı sert davranma” baskısı arttı. Bu ister terörizmle²², uyuşturucu kaçakçılığıyla, organize suçlarla²³, isterse çocuklara karşı veya çocuklar tarafından işlenen suçlarla mücadele olsun, medyada geniş yer bulması sonucunda yasaların uygulanmasında daha etkili olunması, hapis cezalarının uzatılması ve mahpusların haklarının kısıtlanması talebi şeklinde neticeleniyor. Hatta bunlara işkencenin yasaklanmasında gevşetme bile katıldı.²⁴

Amerika Kıtaları İnsan Hakları Komisyonu, “medyanın ve siyasetin, insan haklarının suçluları korumanın bir yolu olduğuna ilişkin söylemi yaydığı bu korku iklimi neticede işkencenin, zalimce, insanlık dışı ve onur kırıcı muamelenin toplumda belli bir kabul görmesine yol açabilir. Son on yıllık deneyimler işkenceye, keyfi tutuklamalara, baskıcı yasalara ve uygulamalar geri dönüş, meşru yurttaş güvenliği taleplerine cevap vermekte etkili olamamıştır,” diyor.²⁵

Genel olarak, kamuoyu en iyi ihtimalle hapishanelerdeki duruma kayıtsız görünmekte, en kötü ihtimalle de “suçluların” hak ettikleri muameleyi gördüklerini

düşünmektedirler. Kamuoyunun yaklaşımı genellikle hapishanelerde sert muamele ve sert rejimlerin bulunması gerektiği şeklindedir, hapsedilmenin kendi başına mahkeme tarafından verilmiş bir ceza olduğu ve buna ek olarak hapishanelerde insanlığa aykırı muamele veya istismar olmaması gerektiği düşünülmez.

Bu anlatılar genellikle birçok ülkede mahpusların büyük bir oranının tutuklu olduğu, mahkemelerinin devam ettiği, masum olabilecekleri (genellikle sonuçta masum bulundukları), birçok ülkede çok yüksek bir oranının küçük, şiddetle ilgili olmayan suçlardan dolayı hapiste oldukları gerçeğini gözardı ediyor. Ayrıca araştırmalar göstermiştir ki hapishanelerde yeterli şartların sağlanması ve tahliye için anlamlı hazırlıklar yapılması, mahpusların topluma kazanılması²⁶ ve dolayısıyla tüm toplumun güvenliği konusunda doğrudan etkili olmaktadır. Ancak bu kamusal yaklaşımlar siyasi aktörlerde veya yetkililerde nadiren karşılık bulmaktadır.²⁷

22 Bkz., diğerlerinin yanı sıra, Association for the Prevention of Torture (APT), *Defusing the ticking bomb scenario: why we must always say no to torture, always*, 2007; Jean Maria Arrigo, “A utilitarian argument against torture interrogation of terrorists,” *Science and Engineering Ethics* 10, 2004, s. 543-572. Ekim 2013>

23 Bkz. örneğin, Meksika'daki durum hakkında yakın tarihli bir rapor: “*In the name of the fight against crime”: study of the torture phenomenon in Mexico*. Fransızca olarak şu adreste : http://unmondetortionnaire.com/IMG/pdf/Rapport_Mexique.pdf <erişim 17 Ekim 2013>

24 Bkz ACAT France, Yıllık rapor 2010, “Les écrans de la torture”, Jean-Etienne Linarés, s. 273-290.

25 Amerika Kıtaları İnsan Hakları Komisyonu (IACHR), *Report on the human rights of persons deprived of liberty in the Americas*, 2011, paragraf 364.

26 Bkz örneğin, UNODC, *Introductory handbook on the prevention of recidivism and the social reintegration of offenders*, 2012.

27 Bunun bir istisnası Gürcistan'dır, Eylül 2012'de işkencenin ortaya çıkması üzerine geniş kapsamlı bir af uygulandı ve bir ceza reformu stratejisi yürürlüğe kondu.

Güvenliğe aşırı önem vermekten kaynaklanan risk faktörleri

Güvenlik önlemleri, mahpuslar hapishaneye girdiklerinde, avluya veya işe gittiklerinde, personelle ilişkileri sırasında veya akrabalarının ziyaretleri sırasında günlük yaşamın ayrılmaz bir parçasını teşkil eder. Hapishanelerde güvenliğin nasıl yönetildiği, bunun mahpusların onuru üzerindeki etkisi kurumdan kuruma farklılık gösterir ve izleme kurumları tarafından ayrıntılı bir değerlendirmeye tabi tutulması gerekir.

Bu bölüm, güvenlik yaklaşımlarının hapishanelerde insan onurunu nasıl etkileyebileceği konusunda tam kapsayıcı bir liste sunmamakla birlikte, özellikle mahpusların onurunu zedeleme riski taşıyan bazı genel güvenlik uygulamalarını ve önlemlerini belirlemeyi amaçlıyor.

1. Hapishanelerden sorumlu kurum

Hapishanelerden sorumlu kurumun niteliği, hapishanedeki güvenlik yönetimini doğrudan etkiler. Hapishanelerin ve ıslahevlerinin Savunma Bakanlığı'nın sorumluluğu altında olduğu yerlerde, sonuçta kurumsal askeri kültür, düşman gibi görülen mahpuslarla ilgili olarak disipline ve güvenliğe aşırı önem verilmesi ortaya çıkabilir.²⁸ Daha düşük derecede olmakla birlikte, cezai adalet sisteminde polis memurların değer ölçüleri, davranış biçimleri ve rolleri dikkate alındığında İçişleri Bakanlığı'nın idaresindeki hapishaneler için de aynı şey geçerli olabilir. Bu kurumların oldukça askeri kültürlerinin yansıması, genel olarak sorumlulukları altındaki hapishanelerin yapılarında, hiyerarşilerinde, eğitim programlarında, istihdam koşullarında ve personelin emirlerinde ve özgüvenlerinde görülür.

Bu risk görüldüğü için, eski Sovyet ülkelerinin Avrupa Konseyi'ne girmeleri için istenen şartlardan biri, hapishane sisteminin Savunma Bakanlığı'ndan alınarak İçişleri Bakanlığı'na verilmesi olmuştur.²⁹ BM İşkenceyle Mücadele Komisyonu da benzer bir tavsiyede

bulunmuştu: "hapishane sisteminin sivilleşmesine izin verilmeli."³⁰

Bir taraftan soruşturma ve kovuşturma fonksiyonların, diğer taraftan cezai müeyyidelerin infaz ve teftiş fonksiyonlarının ayrılması, hapishane sistemlerinin insanileşmesinde önemli bir faktör olmuştur. Gözden geçirilmiş BM Mahpuslara Uygulanması Gereken Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar bu gözlemi yansıtmakta ve profesyonel hapishane görevlilerinin "görevlerini sadece iyi davranış, etkinlik ve fiziksel uygunluk" şartlarına uygun olarak yerine getirmeleri gerektiğini belirtmektedir.³¹

Honduras'ta Yeni Hapishane Hizmetleri

Aralık 2012'de, Honduras ülkedeki hapishane sisteminin yapısal eksikliklerini -düzgün bir yasal düzenleme çerçevesi eksikliği- gidermeyi amaçlayan bir Ulusal Hapishane Yasası çıkardı.³² İşkencenin Önlenmesi Alt Komisyonu 2010 yılında polisten bağımsız, kendi amaçlarıyla ilgili önemli görevleri yürütebilme gücüne sahip özerk bir yapı oluşturulmasına yönelik kapsamlı bir plan içeren bir hapishane politikası benimsenmesini tavsiye etmişti.³³ O zamana kadar hapishanelerin yönetimiyle görevli kurum Ulusal Polis iken, bu reformla bağımsız bir kurum, İçişleri ve Halk Bakanlığına bağlı Ulusal Hapishaneler Kurumu kuruldu ve hapishane personeli ve gardiyanlar için uzmanlaşmış bir profesyonel kamu hizmeti kariyeri oluşturuldu.

Hapishane yönetimi polislikle ilgili olanlardan çok farklı beceriler gerektirir ve tüm dünyada yaşanan deneyimler göstermiştir ki suçluların rehabilitasyonu beklentisi, bu görev polise değil de adli yetkililere verildiğinde çok daha yüksek olmaktadır. Dolayısıyla Adalet Bakanlığı'nın sivil kontrolü, hapis cezasının ıslah edici amacı ve mahpusların insan haklarının korunması gereği açısından çok daha uygun kabul edilmektedir.³⁴

28 Bkz PRI/APT, *Institutional culture in detention: a framework for preventive monitoring*, 2. edisyon, 2015.

29 Örneğin Rusya'nın Avrupa Konseyi üyeliği talebi üzerine Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesinin 193 (1996) no.lu görüşü, paragraf.7x, 25 Ocak 1996.

30 İşkenceye Karşı Komisyon (CAT), *Concluding observations on Kazakhstan*, A/56/44(SUPPL), paragraf 129(a).

31 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 74 (3).

32 BM İşkencenin Önlenmesi Alt Komisyonunun (SPT) 20 Eylül 2009 tarihli Honduras ziyaretini takiben yayınladığı tavsiyeye bakınız. , CAT/OP/HND/1, para. 212c.

33 BM İşkencenin Önlenmesi Alt Komisyonunun (SPT) Honduras'a 10 Şubat 2010'da yaptığı ziyarete ilişkin raporu, CAT/OP/HND/1.

34 PRI/APT, *Institutional culture in detention: a framework for preventive monitoring*, 2. edisyon, 2015.

Kazakistan: yetkinin çifte transferi

2001 yılında Kazakistan, o tarihte yapılan hukuk reformunun başlıca başarılarından biri olarak, BM İşkenceyle Mücadele Komisyonunu hapishane sistemine ilişkin yetkiyi Adalet Bakanlığı'na devrettiğini bildirdi. BM İşkenceyle Mücadele Komisyonu, 17 Mayıs 2011 tarihinde aldığı gözlem kararında, Kazakistan'a "hapishanelerin sorumluluğunu İçişleri Bakanlığı'ndan Adalet Bakanlığı'na devredilmesini tamamlamasını, böylece hapishane sisteminin sivilleştirilmesine izin verilmesini" tavsiye etti.³⁵

Gözetim kurumları tarafından o zamana kadar ileri sürülen işkence ve kötü muamele iddiaları, ağırlıklı olarak İçişleri Bakanlığı'nın sorumluluğunda bulunan tesisler, geçici tutuklama tecrit hücreleri ve polis karakollarındaki hücreler hakkındaydı. 2002'deki yetki devrini takiben hapishane nüfusu azaldı, 2001'de hapiste bulunan kişi sayısı açısından dünya sıralamasında baştan 3. olan Kazakistan 2010'da 22.'liğe indi. Hapishanelerde kamusal kontrol geliştirildi ve hapishanelerde tüberküloz probleminin çözümüne ilişkin önemli gelişmeler kaydedildi.

Ancak, 26 Temmuz 2011'de Kazakistan "Hapishane Sistemiyle ilgili" Başkanlık Kararıyla bu yetki devrini iptal etti.

İzleme kurumları hapishanelerden sorumlu bakanlığın kültürünün, hiyerarşisinin, eğitiminin ve imajının mahpuslara yapılan muameleyi ve uygulanan güvenlik önlemleri etkileyip etkilemediğini ve ne ölçüde etkilediğini araştırmalıdır. Hapishane yetkilileriyle iletişim kurarken polisliğin farklı rollerini, suçların araştırılmasını ve ceza kurumunun yönetimini vurgulamalıdır. Ve mahkemeye çıkmamış tutuklular için masumiyet karinesini, hapishanelerde cezaya değil rehabilitasyona ağırlık veren sistemlerin yararlarını belirtmelidir.

2. Sınıflandırmada aşırılık

Hemen hemen bütün ülkelerde hapishane sistemlerinde bazı sınıflandırma uygulamaları yapılır. Mahpusların Muamelesiyle ilgili gözden geçirilmiş BM Asgari Standart Kurallarda iki sınıflandırma amacı belirtilir: birincisi, sabıka kaydı veya geçmişi nedeniyle kötü etki yaratabileceği için bazı mahpusları diğerinden ayırmak; ikincisi, mahpusları toplumsal rehabilitasyon açısından uygulanacak muameleyi kolaylaştırmak amacıyla sınıflara ayırmak.³⁶ İlk değerlendirme ve

sınıflandırma bilgileri yönetim sisteminde mahpusun dosyasına işlenmelidir.³⁷

Hapishane nüfusunun çeşitliliği dikkate alındığında, bir kurumda bütün mahpuslara aynı güvenlik seviyesi uygulanamaz. Her-bedene-uygun tek tip yaklaşım hapishane güvenliğini güçlendirmede gibi mahpusların rehabilitasyonu amacına da hizmet etmez. Mahpusların ayrı ayrı sınıflara konması, içeri girdikten sonra en kısa zamanda gerçekleştirilmelidir. Ancak, sınıflandırma sistemi hapishane görevlilerine duruma göre değişiklik yapma imkânı verecek şekilde esnek olmalıdır. Sınıflandırma yaparken, "garantiye almak amacıyla" yüksek güvenlikli bir rejim uygulamaktan kaçınmak gerekir.

Her ülkede, özellikle yüksek güvenlik riski arz eden ve özel şartlarda hapsedilmeleri gereken az sayıda mahpus bulunabilir. Bu mahpusların hareketlerinin ve faaliyetlerinin (epeyce) kısıtlandığı, özel güvenlik birimlerinde tutulması gerekebilir.

Ancak mahpusların sınıflandırılmasında sık sık aşırılığa kaçılmakta ve gerektiğinden çok daha sıkı rejimlere tabi tutulmaktadırlar. Sınıflandırma genellikle, bireysel olarak, suçun geçmişi ve diğer faktörler dikkate alınarak değil sadece işlenen suçun niteliğine göre yapılmaktadır. Genellikle idam cezası veya müebbet hapis cezası almış mahpuslar, gerçekte diğer mahpuslar veya personel için arz ettikleri riskten ziyade cezalarının niteliğine dayanarak sert güvenlik rejimlerine tabi tutulmaktadır.

Bazı yargı çevrelerinde, otoritelerin mahpusları uygun yerlere yerleştirebilmek için sınırlı seçenekleri vardır, uygun tesis fazlasıyla dolu olduğu veya evlerinden, ailelerinden ve arkadaşlarından uzak bir yerde olduğu için düşük riskli mahpusların sınıflandırılmasında aşırılığa kaçılabilir.

Genellikle daha az risk arz ettikleri için bazı ülkelerde kadınlar, 18 yaşın altındaki çocuklar için ayrı bir güvenlik sınıflandırması yapmışlardır. Ancak bazı ülkelerde kadınlar genellikle aşırı sınıflandırmaya ve adil olmayan güvenlik seviyelerine tabi tutulmaktadırlar.

35 İşkenceye Karşı Komisyon, *Concluding observations on Kazakhstan*, 17 Mayıs 2011, A/56/44(SUPPL)

36 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 93 ve 94.

37 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 8 (b).

Sınıflandırma sırasında kadınlara karşı ayırmacılık

2013 tarihli bir rapora göre Tayland'da bazı erkek hapisanelerinde ayrı bir bölümde az sayıda kadın mahpus barınmaktadır. Sınıflandırmadan sorumlu sadece bir erkek memur vardır ve kadınlar erkek gardiyanla bilgi paylaşmaktan genellikle rahatsız olmaktadır.³⁸

Avustralya İnsan Hakları Komisyonu 2012'de, hapisanelerde yeterli sayıda kadın mahpus bulunmadığı için, kadın mahpuslar erkek memurlarla birlikte en üst derecede güvenli hapisanelerde tutulmaktadır, bu da istismar riskini artırmaktadır.³⁹

UNODC, 2007'de Afganistan'da kadın ve erkekler için aynı sınıflandırma yöntemlerinin kullanıldığını rapor etmiştir. Aile içi şiddet, cinsel istismar ve ebeveyn sorumluluğu geçmişi dikkate alınmamış veya kayda geçirilmemiştir, dolayısıyla prosedürlerde kadın mahpusların yeterli sınıflandırmasına imkân sağlayacak bilgi bulunmamaktadır.⁴⁰

Uygun bir sınıflandırma sistemi, mahpusları iyi tanımlanmış kriterlere dayanarak sınıflandırmak için gereklidir, örneğin suçun olağanüstü ciddi niteliği,⁴¹ veya sürekli olarak personele veya diğer mahpuslara karşı ciddi tehdit oluşturan tehlikeli tavır ve davranışlarda bulunması gibi.

Mahpusları çok sıkı kısıtlayıcı bir ortama koyma kararı, ancak riskin iyice ve planlı bir değerlendirmesi yapıldıktan ve bu riskin başka bir şekilde kontrol altına alınamayacağı tespit edildikten sonra verilmelidir. Buna mahpusun o andaki suçu, suçun niteliği, ciddiyeti, daha önceki suçlarının nasıl bir seyir izlediği, disiplin suçu, kaçma ve olay çıkarma sabıkası dâhil edilmelidir. Ayrıca kişisel ve durumu ilgili faktörleri dikkate alınmalıdır, örneğin yaş, toplumsal cinsiyet, savunmasızlık, aile ve toplum desteği gibi. Risk değerlendirmeleri için belgelerden ve mülakatlardan elde edilen bütün bilgilerden yararlanmak ve kararların kültürel, toplumsal cinsiyete dayalı veya toplumsal ayırmacılıktan etkilenmemesi sağlanmalıdır.

Risk değerlendirmesi araçları, kişiye mahsus bir ceza uygulaması geliştirilmesi için kullanılmalıdır ve periyodik olarak mahpusun riskinin dinamik yeniden değerlendirilmesine izin verilmesine izin verilecek şekilde tekrarlanmalıdır. Karar, etkili bir yönetimi kolaylaştırmak uygun bir biçimde belgelenmelidir. Avrupa Konseyi'nin tehlikeli mahpuslara ilişkin bir tavsiyesi, değerlendirmelerin ayrıca ihtiyaçlarına cevap verecek, tavır ve davranışlarını değiştirecek fırsatlarla ilişkilendirilmesini ve suçlunun değerlendirmeye dâhil edilmesini önermektedir. Başka bir tavsiye de, suçlunun dışardaki topluma arz ettiği risk ile hapisane içindeki risklerini birbirinden ayırmayı vurgulamaktadır.⁴²

Kadın mahpuslar için, BM Bangkok Kuralları hapisane yönetiminin toplumsal cinsiyete özel ihtiyaçları ve kadın mahpusların şartlarını dikkate alan sınıflandırma yöntemlerini geliştirmelerini ve uygulamalarını, böylece erken rehabilitasyon, iyileştirme ve topluma yeniden kazandırmaya yönelik kişiselleştirilmiş planlama ve uygulamaları gerçekleştirmelerini öngörmektedir.⁴³

3. Kısıtlama araçları

Düzen ve güvenliği sağlamak için, hapisane yetkilileri kelepçe, pranga, deli gömleği ve elektro-şok aracı gibi fiziksel kısıtlama araçlarını kullanma yoluna gidebilir.

Ancak bazı kısıtlayıcı araçlar uluslararası yasalarca açıkça yasaklanmıştır. Zincir veya demir, veya vücuda giyilen elektro-şok araçları gibi "yapısı gereği onur kırıcı veya acı verici" olan kısıtlayıcıların kullanımının yasaklanması, işkencenin ve zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı uygulama veya cezaların genel olarak yasaklanmasından kaynaklanmaktadır ve Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallarda (2015)⁴⁴ yer almaktadır.

Kişinin vücudunun bir kısmını saran (genellikle beli ancak bacaklara veya kollara takılanları da geliştirilmiştir), uzaktan kumandalı bir aygıt çalıştırıldığı zaman elektro şok veren vücuda giyilen elektro-şok kayışları, kolluklar veya eldivenler, nitelikleri gereği fiziksel ve zihinsel acı verici, ayrıca onur kırıcı ve küçük düşürücü bulunmuştur. Dolayısıyla gittikçe

38 UNODC, Bangkok Kurallarının Uygulanmasına ilişkin Doğu Asya Pasifik Bölgesel Toplantısı 19 – 21 Şubat 2013, UNODC/JSDO/BKEGM/2013/1, 14 Mart 2013, para.39, 47.

39 Avustralya İnsan Hakları Komisyonu, *Australian Study Tour Report*, BM Kadına Yönelik Şiddet Özel Raportörü ziyareti, 10-20 Nisan 2012, s 4.

40 Tomris Atabay/UNODC, *Afghanistan: female prisoners and their social reintegration*, Mart 2007, s. 74.

41 Bununla birlikte, yerleştirme sadece mahpusun cezasına göre değil bireysel risk değerlendirmesine dayanarak yapılmalıdır, örneğin CPT'nin 2011 tarihli Sırbistan ziyareti raporuna bakınız, CPT/Inf (2012) 17, s. 32.

42 Bakanlar Kurulu'nun üye ülkelere CM/REC (2014) sayılı, tehlikeli suçlularla ilgili tavsiyesi, Bakanlar Kurulu tarafından Bakan Vekillerinin 19 Şubat 2014 tarihli 1192. toplantısında alınmıştır.

43 Madde 40 ve 41, Birleşmiş Milletler Kadın Mahpuslara Dair Tutumlar ve Kadın Failer İçin Hapis Dışı Tedbirlere Dair Kurallar (Bangkok Kuralları). 21 Aralık 2010 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından alınmıştır, A/RES/65/229

44 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 47 (1).

kabul edilmez sayılmıştır. BM İşkenceyle Mücadele Komisyonu, ister hapishanelerin içinde ister dışında olsun, hapishanede bulunanları kısıtlama yöntemi olarak elektro-şok kemerlerinin ve sandalyeye kelepçelemenin kullanılmasını yasaklamayı tavsiye etmiş, bunların kullanımının İşkenceyle Mücadele Konvansiyonu'nun 16. maddesini ihlal ettiğini belirtmektedir.⁴⁵ Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi (CPT) içeride veya dışarıda, tutuklu kişilerin hareketlerini kontrol etmek için elektrik kayış kullanmasına karşı çıkmaktadır.⁴⁶

Fiziksel kısıtlayıcıların kullanılması ancak yasal, gerekli ve orantılı olması şartıyla meşrudur.⁴⁷ Ancak olağanüstü şartlarda, başka seçenek olmadığında, mahpusun başkalarına veya kendisine zarar vermesini önlemek amacıyla veya transfer sırasında kaçmasını önlemek amacıyla mümkün olduğunca kısa süre için kullanılmalıdır. Bir kısıtlama aracının kullanılmasına yasal olarak izin veriliyorsa, ancak kısıtlanmayan hareketin arz ettiği riskleri gidermek için daha hafif bir kontrol yönteminin mümkün olmadığı durumlarda kullanılmadır ve makul ve gerekli olan en az kısıtlayıcı yöntem kullanılmadır.⁴⁸

Kısıtlamalar aşağılama ve küçük düşürmeye neden olmamalıdır ve risk ortadan kalkar kalkmaz son verilmeli/kaldırılmalıdır. Disiplin önlemi olarak uygulanmamalıdır⁴⁹, bunlar mahpuslar arasında intiharı veya kendine zarar verme olaylarını önlemekte genellikle yetersiz kalan yöntemlerdir. Mahpusların düzenli izlenmesiyle ilgili önlemler, zihinsel sağlık hizmetleri ve anlamlı faaliyetler tercih edilir. Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, kısıtlama araçlarının kullanılması ihtiyacını azaltan ve bunların rahatsız edici niteliğini azaltacak kontrol sistemlerini teşvik ediyor.⁵⁰

Tayland'da zincire vurmanın azalması

Mayıs 2013'de Tayland hükümeti, en yüksek güvenlik seviyesindeki hapishanede, Nontaburi Eyaleti'ndeki Bangkwang Hapishanesinde ölüm cezasına çarptırılmış mahpusların zincire vurulması uygulamasına son verildiğini duyurdu. Ölüm cezasına mahkûm olanların ayaklarına, günde 24 saat süreyle 5 kg ağırlığında demirler vuruluyor, uyuma, banyo yapma, yemek yeme ve dua etme süresinde böyle kalıyordu. Zincire vurulmanın kaldırılması hakkında duyurunun yapıldığı gün hapishanede bulunanlardan biri şöyle söylemişti: "Mahpuslar hayvan değildir. Yanlış bir şey yaptıkları için zincire vurulamazlar. Hapishanede bulunmakla zaten cezalandırılmış oluyorlar." Tayland'ın diğer hapishanelerinde, mahpuslar içeri girdiklerinde veya ceza olarak zincire vurulabiliyorlar. Hükümet, Tayland'ın her yerindeki bütün hapishanelerde bütün zincirlerin kaldırılması için planları olduğunu söylemiştir.⁵¹

Uluslararası hukuk uyarınca çocuklarda kısıtlama araçlarının kullanılması kesinlikle çok istisnai özel durumlarla sınırlandırılmıştır.⁵² Ayrıca, kısıtlama araçlarının kadınlarda kullanılması çalışırken, doğum sırasında ve doğumdan hemen sonrasında yasaklanmıştır.⁵³

Yukarıdaki parametreleri öngören, kullanılacakları durumları kesinlikle belirleyen, net hükümler bulunması gerekir. Kısıtlama araçlarının kullanılması, müdürün iznine tabi olmalı ve kayda geçirilmelidir.

Kısıtlama araçları rutin bir yöntem olarak kullanılmamalıdır, sadece belirli bir olaya mahsus olarak, kişisel risk değerlendirmesini takiben kullanılmalıdır. Bundan ötürü, mahpusların hücre dışındaki hareketlerini kısıtlamak için rutin olarak zincire vurmak güvenlik nedenleriyle haklı gösterilemez. Kısıtlama kullanımı belli bir durumda gerekli ve orantılı olduğunda bile, kullanma biçimi sıkıntıya yol açabilir, örneğin kelepçeler kasten mahpusa zarar verecek şekilde sıkıştırılırsa.

45 İşkenceyle Mücadele Komitesi, örnek, *Concluding observations on United States of America*, A/55/44, Mayıs 2000, para.180c.

46 Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT) 20. Raporu, para. 74, CPT (2011) CPT Standards CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2011.

47 Kolluk Görevlileri İçin Mesleki Davranış Kuralları, Genel Kurul kararı 34/169 of 17 Aralık 1979, Madde 3.

48 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 47, 47(2) ve 48; Prensipten 9, Kanun Uygulayıcı Görevliler tarafından Güç ve Ateşli Silah Kullanımına ilişkin temel prensipler.

49 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 43(2).

50 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 49.

51 Bkz "The story of a lese majeste prisoner", *Bangkok Post*, 21 Temmuz 2013, <http://m.bangkokpost.com/opinion/360858> and "Thailand starts phasing out shackles in prisons", *BBC News*, 16 Mayıs 2013, <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-22555030> <erişim 23 Eylül 2013>

52 Madde 64, Birleşmiş Milletler Özgürlüğünden Mahrum Edilmiş Çocukların Korunmasına Dair Kurallar.

53 Madde 24, United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules), ayrıca bkz Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 48(2).

Maldivlerde kelepçe kullanımı

“Delegasyon, birçok olayda kelepçelerin özellikle onur kırıcı ve acı verici bir biçimde, ceza ve kontrol amacıyla kullanıldığını öğrendi. Delegasyon ayrıca olaylara karşı özel bir güvenlik önlemi olarak kısıtlayıcı kullanımıyla tehdit edildiklerinden endişeleniyor. SPT, disiplin ve düzenin, iyi düzenlenmiş bir hapishane hayatı için gerekli olandan fazla kısıtlamayla sağlanamayacağını vurguluyor. Kelepçe gibi kısıtlayıcı araçlar asla ceza amaçlı kullanılmamalıdır. SPT, kelepçenin bir ceza aracı olarak kullanılmasına acilen son verilmesini tavsiye etmektedir.”

(İşkenceyi Önleme Alt Komisyonunun Maldivler ziyareti Raporu, CAT/OP/MDV/1, 26 Şubat 2009, para. 207)

İzleme kurumları, kısıtlama araçlarının kullanılacağı durumları ve kötüye kullanılmasını önleyecek spesifik koşulları belirten ne gibi yönetmelik ve prosedürler olduğunu, olup olmadığını değerlendirmelidir. Bu araçların uluslararası hukuk kapsamında açıkça yasaklanmış olup olmadığını ve kısıtlama araçlarının gereklilik prensibine uygun olarak ve orantılı bir biçimde kullanılıp kullanılmadığını, rutin esasta kullanılmadığını tespit etmelidir. İzleme kuruluşları ayrıca, görev başlamadan önce ve görev sırasında veril en eğitimin kısıtlayıcı araçların kullanımını, bunların kullanılmasını önleyecek kontrol tekniklerinin, örneğin müzakere ve arabuluculuk gibi önleyici ve yatıştırıcı tekniklerinin kullanımını kapsayıp kapsamadığını araştırmalıdır.⁵⁴

4. Vücut araması

Çeşitli arama türleri, mahpusların personelin, diğer mahpusların ve ziyaretçilerin güvenliğine tehdit oluşturabilecek tehlikeli veya yasaklanmış nesnelere veya maddelere erişebilmelerini önleyecek gerekli ve meşru araçlardır.

Bununla birlikte aramalar rutin ve orantısız olarak, onur kırıcı veya ayırıcı bir biçimde yapıldığında mahpusların onurunu zedeler ve onur kırıcı ve insanlık dışı bir muamele haline gelir. Ayrıca hücre araması dâhil olmak üzere bütün aramaların belli mahpuslara karşı bir utandırma ve öç alma aracı olarak kullanma riski vardır.

Vücut aramaları genellikle ilk girişte, akrabalarla hatta avukatlarla yapılan fiziksel temaslardan önce ve/veya sonra⁵⁵, tecrit hücresine konma emri verildiğinde ya da egzersizden veya atölye çalışmalarından sonra veya yemekhanede yemeği takiben uygulanır.

Ancak genellikle aramalarla ilgili hiçbir kural yoktur ve çok sayıda hapishanede memurlar mahpusları, hücrelerini ve eşyalarını herhangi bir anda arayabilir.

Çok çeşitli vücut araması vardır. Elle arama, bir kişinin ellerini mahpusun dış giysileri üzerinde gezdirerek yaptığı aramadır. Hapishane personeli mahpusa ayakkabılarını çıkarmasını ve ceplerini boşaltmasını söyleyebilir ve ağzını, burnunu, kulaklarını ve saçlarını arayabilir. Buna karşılık tam bir vücut araması veya çıplak arama, kişinin giysilerinin hepsini veya bir kısmını çıkarmasını veya değiştirmesini, böylece fiziksel temas olmaksızın kişinin mahrem yerlerinin gözle muayene edilmesinin mümkün olmasını ifade eder. Son olarak, saldırgan vücut araması, mahpusun cinsel organlarının ve anal bölgesinin fiziksel muayenesini içerir.

İnvazif vücut aramalarının, özellikle çıplak arama ve oyuk aramalarının onur kırıcı ve travma yaratıcı etkisi çok iyi bilinmektedir. Kadınlarla ilgili olarak Kadına Yönelik Şiddet Özel Raportörü, erkek hapishane personeli tarafından yapılan aramalar sırasındaki uygunsuz dokunuşlar “onaylanmış cinsel taciz” olarak tanımlanmıştır.⁵⁶

Avustralya’da kadın mahpusların çıplak araması

2012’de Kadına Yönelik Şiddet Özel Raportörü, birçok Avustralya hapishanesinde kadınların çok saldırgan ve genellikle travmatik çıplak aramaya tabi tutulduğunu belirtmektedir. Farlea Hapishanesinden bir mahpus şunları bildiriyor: “Her ziyaretten sonra çıplak arama yapıyorlar. Soyunuyoruz, eğilmemiz, ayak parmaklarımıza dokunmamız söyleniyor, yanaklarımızı çekiştiriyorlar. Adet dönemindeyse onların önünde tamponlarımızı çıkarmak zorunda kalıyoruz. Bu onur kırıcı ve küçük düşürücü. Çişimiz gelirse daha da kötü oluyor, onların önünde bir şişenin içine işiyoruz. Yapamazsak veya yapmazsak üç hafta ziyaretçi yasağı konuyor.”⁵⁷

Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, ilk kez olmak üzere mahpusların ve hücrelerin aranması,

⁵⁴ Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 49 ve 76.

⁵⁵ Şunu belirtmek gerekir ki yetkililer –ve izleme kuruluşları– sadece gönüllü olarak yasak maddeleri getiren aileler tehlikesini değil, ayrıca başka mahpusların aileleri veya hapis dışındaki suç grupları tarafından böyle yapmaya zorlanma tehlikesini de dikkate almak zorundadır.

⁵⁶ ABD tarafından eyaletlerde ve federal hapishanelerde kadınlara karşı şiddet sorununu incelemekle görevlendirilen Özel Raportörün raporu, 4 Ocak 1999 E/CN.4/1999/68/Add.2, para.55, 58.

⁵⁷ Avustralya İnsan Hakları Komitesi, *Australian Study Tour Report*, kadınlara karşı şiddet konusunda BM Özel Raportörü ziyareti, 10-20 Nisan 2012, p16.

ayrıca ziyaretçilerin aranması hakkında standartlar belirlemiştir.⁵⁸

Mümkün olduğunda, tarayıcı ve metal detektörü gibi vücut aramasının alternatifleri geliştirilmelidir ve çıplak arama ve oyuk aramasının yerine kullanılmalıdır ve personele bunlarla ilgili eğitim verilmelidir.⁵⁹

Kötüye kullanımdan kaçınmak amacıyla, vücut aramalarına ilişkin net ve sıkı yönetmelikler ve prosedürler bulundurulması gereklidir. Bunlarda, gereklilik, makullük ve orantılılık kriterlerine dayanarak aramalara ne zaman izin verileceği belirtilmelidir ve müdahaleci aramalar için “son çare” prensibi uygulanmalıdır.⁶⁰ Örneğin bir mahpusun vücudunda yasadışı bir şey sakladığından şüpheleniliyorsa, modern tarama teknolojiiden yararlanmak veya mahpusları sıkı bir gözetim altında tutarak yasak madde vücuttan atılincaya kadar beklemek gibi alternatifler olabilir.⁶¹

Yunanistan’da vajinal aramalar

Yunanistan’da hapishaneye girdiğinde vajinal arama yapılmasını reddeden mahpuslar birkaç gün tecritte tutulmakta ve laksatif almaya zorlanmaktaydı. Ocak 2011’de Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi’nin (CPT) ziyaretinde, yetkililer bu tür aramalara son verildiğini, ancak istisnai durumlarda ve eğitimli doktorlar tarafından yapıldığını iddia ettiler. Ancak ziyaret sırasında CPT Yunanistan hapishanelerinde bu uygulamanın hâlâ devam ettiğini tespit etti.⁶²

Yönetmeliklerde ayrıca bu uygulamaların nasıl yapılacağı belirlenmelidir. En önemlisi, vücut aramalarında mahremiyet hakkı korunmalı, nazik bir biçimde yapılmalıdır, asla taciz etmek, utandırmak için yapılmamalı veya gereksiz yere mahpusun mahremiyetini ihlal etmemelidir.⁶³ Mahpuslar asla hiçbir zaman tamamen çıplak olmamalıdır, arama ayrı bir yerde ve iki aşamada (vücudun önce üst, sonra alt kısmı olmak üzere) yapılmalıdır, aşağılamadan kaçınmak için fiziksel temastan kaçınılmalıdır. Personel tam vücut araması yapmadan önce neler olacağını tam olarak açıklamalıdır. Çıplak arama ve vücut girintileri aramaları (oyuk araması) için görevli amirden gerekli onaylar alınmalıdır.⁶⁴

Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallarda⁶⁵ BM Bangkok Kuralları,⁶⁶ İnsan Hakları Konseyi⁶⁷, Avrupa Hapishane Kuralları⁶⁸ Madde 54(5)’de ve Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi⁶⁹ tarafından geliştirilen standartlarda ((6)) belirtildiği gibi, mahpuslar sadece aynı cinsiyetten personel tarafından aranmalıdır.

Hesap verilebilirlik açısından arama kayıtları saklanmalıdır, arama sebepleri, aramayı yapanların kimlikleri ve arama sonuçları kaydedilmelidir.⁷⁰

58 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 51-53 (mahpuslar) ve Madde 60 (ziyaretçiler).

59 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 51-53 (mahpuslar) ve Madde 60 (ziyaretçiler).

60 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 52.

61 2011’de, Arjantin hükümeti hapishanelerde ziyaretçi girişine detektör takmaya karar verdi. Henüz takılmadı. Bkz CELS Derechos humanos en Argentina, *informe 2012*, s. 231.

62 PRI, *Guidance Document on the United Nations Rules on the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders* (the Bangkok Rules), 2013, s.61, dipnot 208.

63 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 51.

64 Bangkok Kuralları, Madde 19’un açıklaması, bkz. PRI, *Guidance Document on the United Nations Rules on the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders* (the Bangkok Rules), 2013, s. 63.

65 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 52(1).

66 BM Bangkok Kuralları Madde 19: “kişisel aramalar sırasında mahpusların insan onurunu ve saygısını korumak için etkili önlemler alınmalıdır, bunlar sadece uygun arama yöntemleri kuralları konusunda iyi yetiştirilmiş kadın personel tarafından ve yerleşik prosedürlere uygun olarak yürütülmelidir.” LGBTI tutukluların vücut araması için bkz. PRI/APT, *LGBTI persons deprived of their liberty: A framework for preventive monitoring*, 2’nci baskı, 2015.

67 İnsan Hakları Komitesi’nin ICCPR Madde 17, paragraf 8 hakkındaki Genel Görüşü: “(...) Kişisel arama ve vücut araması söz konusu olduğunda, bu aramaların aranan kişinin insan onuruna uygun bir şekilde yapılmasının sağlanması gerekir. Devlet görevlileri veya Devletin talebi üzerine tıbbi personel tarafından vücut aramasına tabi tutulan kişileri, sadece aynı cinsiyetten kişiler aramalıdır.”

68 Bakanlar Kurulu’nun üye ülkelere Avrupa Hapishane Kuralları hakkındaki Tavsiyeleri Rec(2006)2, kabul edilme tarihi 11 Ocak 2006.

69 CPT Standartları, parag. 26 “(...) CPT şunu vurgulamak ister ki, yaşı ne olursa olsun özgürlüğünden mahrum edilmiş kişiler sadece kendileriyle aynı cinsiyetten kişiler tarafından aranmalıdır, mahpusun soyunmasını gerektiren aramalar, karşı cinsten hapishane personelinin görüş alanından uzakta yapılmalıdır; bu prensip çocuklar söz konusu olduğunda özellikle geçerlidir.”

70 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 51. Daha detaylı bilgi için, bkz PRI/APT, *Detention Monitoring Tool: vücut aramaları hakkında belgeler*, 2. edisyon, 2015.

Yıllık Fransız NPM raporu (aramalar)

Fransız NPM, Özgürlükten Mahrum Etme Mekânları Genel Kontrolörü 2011 yıllık raporunda, mahpusların aranması konusuna ayrılmış tam bir bölüm var. Somut olgularla birlikte yasal temel ve gelişimini kapsayan geniş bir analiz yer alıyor. Ayrıca hapishanelerde yapılan aramalar konusunda daha geniş bir sosyolojik perspektif içeriyor. “Bütün bu verilerden çıkan sonuç çok basit: hapishanede düzenin sürdürülmesi açısından bakıldığında personelin sistematik aramalara başvurusu meşrudur. Ancak bu sadece son çaredir (...) Haklı ve dolayısıyla sınırlı çıplak aramanın anahtarı, hapishane personelinin gerçek sorun çıkarıcıları (azınlık) diğerlerinden ayırabilmesini sağlayacak şekilde yapılmasıdır. (...) Bunun için “bireylerin tehlikeliliğinin” yeniden analizi gerekmez, sadece mahpusların yaşamının her gün ve dikkatle izlenmesi gerekir.”⁷¹

Tıbbi etik standartlarında “doktorun mahpusa sağlık hizmeti verme mecburiyetinden, hapishanenin güvenlik sistemine katkıda bulunmak mecburiyeti yüzünden fedakârlık edilmez” diye vurgulanmaktadır⁷² ve dolayısıyla mahpuslarla tek amacı onların fiziksel sağlığını ve ruh sağlığını değerlendirmek, korumak ve iyileştirmek olmayan herhangi bir profesyonel ilişkiye’ girmek, sağlık personelinin tıbbi etiğine aykırıdır.⁷³ Dolayısıyla vücut girintilerinin aranmasının, hapishanenin düzenli sağlık servisine bağlı olmayan tıp eğitimi almış personel tarafından veya sağlıklı arama yapma bilgisine ve becerine sahip hapishane personeli tarafından yapılması tavsiye edilir.⁷⁴

Arama sırasında, özellikle vücut araması sırasında istismar riski yüksek olduğu için izleme kuruluşlarının bu aramaların sebeplerini dikkatle analiz etmeleri, bunların bireysel risk değerlendirmelerine mi dayandığını, yoksa rutin, orantısız bir politika mı oluşturduğunu incelemeleri gerekir.⁷⁵

5. Tecrit ve hücre hapsi

Hücre hapsi terimi kişilerin günde 22 ila 24 saat süreyle hücrelerine hapsedilerek fiziksel olarak tecrit edilmelerini tanımlamak için kullanılır. Birçok yargı çevresinde bu rejime tabi tutulan mahpuslar bir saat tek başına egzersiz yapması için dışarı çıkarılır. Başka insanlarla anlamlı temas, tipik olarak minimuma indirilir. Bu hapishane rejiminde uyarılarının azaltılması sadece niceliksel değil ayrıca nitelikselidir. Genellikle var olan uyarılar ve arada bir yapılan toplumsal temaslar nadiren serbestçe seçilir, genellikle monotondur ve genellikle empatik değildir.⁷⁶

Güvenlik bağlamında, hücre hapsi hapishane ortamında belli başlı üç şekilde uygulanır. Tutuklu yargılamada, hücre hapsi genellikle tutukluları sorgudan önce ve sorgular arasında “yumuşatmak” için kullanılır. Hüküm giymiş mahpuslar için disiplin cezası olarak; yüksek risk arz ettiği düşünülen özel mahpus gruplarıyla başa çıkmak için; mahpusları diğer mahpusların şiddetinden (sözde) korumak için. Bu gerekçe genellikle zihinsel engelleri veya hastalıkları olan kişileri, eşcinsel, biseksüel, travesti ve interseks (LGBTİ) mahpusları hücrede tutmak için kullanılır.⁷⁷ Siyasi mahpuslar genellikle ulusal güvenliğe tehdit olarak görülür ve bazen bu muameleye tabi tutulur.⁷⁸

Yeterli personelin olmaması durumunda, gerekli gözetim ve kontrolü sağlamaktansa tehlikeli görülen mahpuslarla başa çıkmanın en kolay yolu olarak hücre hapsi görülmektedir. (bkz Bölüm 6) Bazı hapishaneler “küçük grup izolasyonu” uygulamaktadır, tehlikeli veya yüksek riskli olarak sınıflandırılan mahpuslar yüksek güvenli küçük ünitelerde tutulmakta ve bir ila beş kişi ile, belirli zamanlarda, genellikle bir saatlik açık hava egzersizi sırasında sınırlı birlikte olmalarına izin verilmektedir.

71 Le Contrôleur général des lieux de privation de liberté, *Rapport d'activité* 2011, 2012.

72 WMA Mahpusların Vücut Araması Hakkında Açıklama, 45. Dünya Tıp Genel Kurulu’nda alınan karar, Budapeşte, Macaristan Ekim 1993, 170. WMA Konsey Oturumu’nda gözden geçirilmiştir, Divonne-les-Bains, Fransa, Mayıs 2005.

73 Mahpusların ve Tutukluların İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muameleye veya Cezaya karşı korumakta Sağlık Personelinin, özellikle Hekimlerin rolüne ilişkin Tıp Etiği Prensipleri Prensip 3.

74 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 51 (2).

75 Bkz. örneğin, Fransız Ulusal Koruma Mekânizması (NPM)’nin 2011 yıllık raporu, sayfa 238-256’da yer alan aramalarla ilgili kapsamlı analiz. Le Contrôleur général des lieux de privation de liberté, *Rapport d'activité* 2011, 2012.

76 Hücre hapsinin kullanımı ve etkilerine ilişkin İstanbul Protokolü, 1 Aralık 2007’de İstanbul Uluslararası Psikolojik Travma Sempozyumu’nda kabul edilmiştir.

77 Bkz. PRI/APT, *LGBTI persons deprived of their liberty: a framework for preventive monitoring*, 2. edisyon, 2015.

78 Sharon Shalev, *A sourcebook on solitary confinement*, Mannheim Centre for Criminology, London School of Economics, 2008.

Brezilya'da Özel Disiplin Rejimi

Brezilya'da Özel Disiplin Rejimi (Regime disciplinar diferenciado, RDD) adı verilen bir tür hücre hapsi cezası, tehlikeli olarak kabul edilen mahpuslar tarafından işlenen ihlallere karşılık disiplin önlemi olarak kullanılmaktadır. RDD, cezanın altında birine kadar uygulanabiliyor. RDD'nin kötü hali federal hapishanelerde görülüyor: mahpuslar günde 24 saat, sürekli kamera görüntüsü altında, TV, radyo veya gazete imkânlarından mahrum olarak hücrede tutuluyorlar. Haftada ancak iki ziyaretçi ile, fiziksel temas olmaksızın görüşebiliyorlar.⁷⁹

Tecrit ve hücre hapsi insan hakları açısından yüksek risk oluşturur. Çünkü tanık olmadığında, işkence veya başka kötü muamele riskleri gözden kaçacak ve tespit edilmeden kalacaktır. Uzun süren hücre hapsi kendi başına işkence, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele haline gelebilir⁸⁰ ve önemli sağlık sorunlarına açtığı görülmüştür. İşkenceyle ilgili BM Özel Raportörü, işkencenin ve diğer kötü muamelelerin⁸¹ yasaklanmasıyla uyumsuz olduğu için, hapishane sisteminin amacı olan rehabilitasyona aykırı “sert” bir yöntem olan uzun süreli veya süresiz hücre hapsinin yasaklanmasını istemiştir.⁸² Tıbbi araştırmalar insanlarla anlamlı bir temasın yasaklanması, semptomları arasında kaygı, depresyon, öfke, bilinç bulanıklığı, algıda bozukluk, paranoya, psikoz, kendine zarar verme ve intihar gibi semptomların yer aldığı “tecrit sendromu”na yol açabilir kişinin kişiliğini ezebilir.⁸³

Hücre hapsinin kullanımı ve etkileri hakkında İstanbul bildirgesi

“Hücre hapsi ciddi psikolojik, bazen de fizyolojik kötü etkilere yol açabilir. Uykusuzluktan ve kafa karışıklığından başlayarak halüsinasyon ve psikozlara kadar uzanan uzun bir semptomlar listesi kayda geçmiştir. Olumsuz sağlık etkileri hücre hapsinin uygulanmasından sadece birkaç gün sonra ortaya çıkabilir ve bu şartlarda geçirilen her gün sağlık riskleri biraz daha artar. (...) Hücre hapsinin en önemli zararlı özelliği şudur: anlamlı sosyal teması, çoğu kişi için sağlığı ve esaslı sürdüremeyecek kadar yetersiz bir sosyal ve psikolojik uyarı seviyesine kadar indirir.”⁸⁴

Bu sebeplerle, uluslararası hukukun önemli bir kısmı, hücre hapsinin kısıtlanmasını⁸⁵, hapishanedeki çocuklar⁸⁶, hamile, çocuklu ve emziren kadınlar için tamamen yasaklanmasını talep eden hükümlerden oluşmaktadır.⁸⁷

Mahpuslara Karşı Tutumlara İlişkin Temel Prensipler, “hücre hapsinin yasaklanması veya kullanımının azaltılmasına yönelik çabalar” hakkındadır.⁸⁸ Hücre hapsinin kullanımı ve etkileri hakkında İstanbul Bildirgesi⁸⁹ ile Amerika Ülkelerinde Özgürlüğünden Mahrum Edilen Kişilerin Korunması hakkında Prensipler ve En İyi Uygulamalar, hücre hapsinin sadece çok istisnai durumlarda, son çare olarak ve mümkün olduğunca kısa süre için, “kurumun iç güvenliğine ilişkin meşru menfaatlerini sağlamak için gerekli olduğu kanıtlandığında ve özgürlüğünden mahrum edilmiş kişilerin ve personelin yaşam hakkı ve bütünlüğü gibi temel hakları korumak amacıyla” kullanılması gerektiğini dile getirir.⁹⁰

79 Pastoral carceraria do Brasil/Association for the Prevention of Torture. *Situação das Pessoas Privadas de Liberdade no Brasil – Informação Preliminar para Audiência da Comissão Interamericana de Direitos Humanos*, 20 Ekim 2012.

80 İşkenceyi Önleme Özel Raportörü, *Report to the UN General Assembly*, 5 Ağustos 2011, A/66/268.

81 İşkence ve insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele hakkında Özel Raportör ara raporu, 5 Ağustos 2011, A/66/268
Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi (CPT) de benzer tavsiyelerde bulunmuştur: CPT 21. Genel raporu, 1 Ağustos 2010 – Temmuz 2011, Kasım 2011.

82 18 Ekim 2011 tarihli Genel Kurul ilk ara raporu, A/RES/65/205 para.79 (“hücre hapsi sert bir önlem olup özel şartlarından bağımsız olarak kişiler üzerinde ciddi psikolojik ve fizyolojik olumsuz etkilere yol açabilir”).

83 Grassian S, “Psychiatric effects of solitary confinement”, *Journal of Law and Policy* 22, 2007, s. 325-383; Haney C, “Mental health issues in long-term solitary and ‘supermax’ confinement”, *Crime & Delinquency* 49(1) s124-156, 2003; Shalev S, *A sourcebook on solitary confinement*, Mannheim Centre for Criminology, London School of Economics, 2008.

84 9 Aralık 2007 tarihinde İstanbul Uluslararası Psikolojik Travma Sempozyumu’nda kabul edilen hücre hapsinin kullanımı ve etkileri hakkında İstanbul Protokolü.

85 Bkz. örneğin Temel Prensipleri Prensip 7; İnsan Hakları Komitesi, Genel Görüş no: 20

86 Madde 67, Özgürlüğünden Mahrum edilen Çocukların Korumasına ilişkin BM Kuralları.

87 Madde 22, Kadın Mahpusların Muamelesiyle ve Kadınlar için hapishane dışında önlemlerle ilgili BM kuralları

88 Prensip 7, Mahpusların Muamelesi hakkında BM Temel Prensipleri, 1990.

89 Avrupa Hapishane Kuralları, Kural 60 (5): “hücre hapsi ancak istisnai durumlarda bir ceza olarak uygulanmalıdır, mümkün olduğunca kısa olmak üzere belli bir süre için verilmelidir.”

90 Amerika Ülkelerinde Özgürlüğünden Mahrum Edilen Kişilerin Korunmasına ilişkin Prensipler ve İyi Uygulamalar, Prensip XXII (3)

Bu gelişmelerin etkisiyle, Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, ister disiplin cezası olarak ister düzen ve güvenliğin korunması amacıyla olsun, hücre hapsinin kullanımına ilişkin açık seçik kısıtlamalar getirdi.⁹¹

Gözden geçirilmiş Standart Kurallar, süresinden bağımsız olarak, “genel hapishane nüfusundan her tür zorla ayırma için yasaların veya yönetmeliklerin izin vermesi gerektiğini” öngürür, (...) “buna her tür zorla ayırma işleminin kullanımını ve incelenmesini, içeri koyma ve çıkarma işlemini düzenleyen politikalar ve prosedürler dâhildir.”⁹²

Bu genel hukuki şartların ötesinde, Kurallarda “mahpusların anlamlı insani temas olmaksızın mahpusların günde 22 saat veya daha fazla hücreye hapsedilmesi” olarak tanımlanan hücre hapsi için somut kısıtlamalar ve prosedürel güvenceler getirilmiştir.⁹³

“Uzun süreli” kelimesi “birbirini izleyen 15 günden fazla bir süre” olarak tanımlanarak, uzun süreli ve süresiz hücre hapsi cezası kesin olarak yasaktır.⁹⁴ Bu yasaklamalar çocuklar, hamile, çocuklu ve emziren kadınlarla ilgili diğer BM standartlarında var olan yasaklar, Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallarda tekrarlanmaktadır.⁹⁵ Ayrıca “zihinsel veya fiziksel engelli olan, durumları böyle önlemlerle kötüleşebilecek olan mahpuslar” için bir yasak daha konmuştur. Şunu belirtmek gerekir ki bu bağlamda zihinsel hastalığı olan kişilere hücre hapsi cezası verilmesinin kesinlikle yasaklanması, Hücre Hapsinin Kullanılması ve Etkileri hakkında İstanbul Bildirisinde de tavsiye edilmiş,⁹⁶ İşkenceyi Önleme Özel Raportörü⁹⁷ ve İşkencenin Önlenmesi Alt Komisyonu⁹⁸ tarafından tekrarlanmıştır.

BM İşkenceyi Önleme Özel Raportörünün Raporu⁹⁹

Araştırmalar göstermiştir ki hücre hapsi genellikle daha önce var olan zihinsel soruları ciddi bir biçimde şiddetlendirmektedir. Zihinsel sağlık sorunları olan mahpuslar tecritte aşırı bir çöküntüye maruz kalır. Hücre hapsinin olumsuz etkileri özellikle ciddi zihinsel sağlık problemleri olan, genellikle psikotik semptomlar ve/veya önemli fonksiyonel bozukluklar gösteren kişiler için önem arzeder. Bazıları kendi kendini sakatlama, hatta intihar gibi aşırı eylemlere girişebilir.

Ayrıca Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, bazı ülkelerde yapıldığı gibi, hücre hapsinin mahpusun aldığı ceza, örneğin ölüm cezası veya müebbet hapis gibi cezalar nedeniyle uygulanmaması gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁰⁰

Kesin yasaklamanın olmadığı durumlarda, hücre hapsi yine de sadece “istisnai durumlarda son çare olarak, mümkün olduğunca kısa süre için, bağımsız incelemeye tabi olarak ve sadece uzman bir makâmın izni alınarak” uygulanmalıdır.¹⁰¹

Tecrit şartlarından bağımsız olarak, mahpuslar için anlamlı toplumsal temas seviyesini yükseltmek amacıyla çaba gösterilmelidir.¹⁰² Bu, Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallarda onaylanmış ve hapishane yönetimlerinin mahpusların genel hapishane nüfusundan ayrıldığı yerlerde potansiyel zararlı etkileri hafifletmek için gerekli önlemleri alması istenmiştir.¹⁰³ Bu, mahpusların diğer mahpuslarla anlamlı toplumsal temasta bulunması anlamına gelmektedir, örneğin personel-mahpus temasının seviyesini yükseltmek, diğer mahpuslarla toplumsal faaliyette bulunabilmek, daha fazla ziyaret imkânı, psikologlar, psikiyatristler,

91 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 37 (d) ve Madde 43-46.

92 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 37

93 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 44.

94 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar Madde 43(a) ve (b)’de bu pratikler şöyle sınıflanıyor: “işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya ceza haline gelen” kısıtlamalar veya disiplin yaptırımları.

95 Özgürlüğünden Mahrum Bırakılmış Çocukların Korunmasıyla ilgili Madde 67’ye referansla, Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 45 (2); ve Birleşmiş Milletler Kadın Mahpuslara Dair Tutumlar ve Kadın Failer İçin Hapis Dışı Tedbirlere Dair Kurallar (Bangkok Kuralları) Madde 22 (karar 65/229, ek).

96 Hücre cezasının kullanımı ve etkileri hakkında İstanbul Protokolü, 9 Aralık 2007, Uluslararası Psikolojik Travma Sempozyumu, İstanbul.

97 İşkence ve diğer zalimce, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele hakkında özel Raportör Raporu, 5 Ağustos 2011, A/66/268/ para.86

98 Örneğin, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muameleyi Önleme Alt Komisyonunun Paraguay Cumhuriyeti’ne Ziyareti hakkında rapor, 7 Haziran 2010, CAT/OP/PRY/1, para. 185.

99 İşkence Ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı Ve Onur Kırıcı Muameleleri Önleme Özel Raportörünün raporu, 5 Ağustos 2011 A/66/268, para. 86, para. 68.

100 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 45.

101 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 45.

102 Hücre cezasının kullanımı ve etkileri hakkında İstanbul Protokolü, 9 Aralık 2007, Uluslararası Psikolojik Travma Sempozyumu, İstanbul, s. 4.

103 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 46.

STK gönüllüleri, yerel topluluklardan insanlar veya mahpus istediği takdirde hapishane din görevlileri ile temasa izin verilmesi gibi. Hücresinin içinde ve dışında anlamlı faaliyetlerin yaptırılması, örneğin eğitim, rekreasyon ve/veya meslek programlarının uygulanması da, insan onuru ve sağlığı hakkının ihlal edilmesini önlemek açısından aynı derecede önemlidir ve şiddet seviyesi üzerinde olumlu bir etki yapacaktır.

Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallarda sağlık personelinin rolü de netleştirilmiştir. “Herhangi bir tür zorla ayırma şartlarında tutulan mahpusların sağlığına özel bir özen göstermeleri”, örneğin her gün ziyaret etmeleri istenmekle birlikte, “disiplin cezaların veya diğer kısıtlayıcı önlemlerin uygulanmasında herhangi bir almamaları” gereklidir. Sağlık personeli bu önlemlerin olumsuz etkilerini tesisin yöneticisine gecikmeksizin bildirmelidir, ayrıca durumu inceleme ve “bu ayırmanın mahpusun zihinsel veya fiziksel durumu veya engeli üzerinde şiddetlendirici bir etki yapmamasını sağlamak” için değişiklik yapılmasını tavsiye etme yetkisine sahiptir.¹⁰⁴

Şunu da belirtmek gerekir ki, Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallarda birçok disiplin önlemleri ve genel olarak prosedürler hakkında birçok prosedürel güvence yer almaktadır. Birincisi ve en önemlisi, mümkün olan en geniş ölçekte, disiplin suçlarını önlemek e çatışmaları çözmek için çatışma önleme, arabuluculuk ve diğer alternatif çatışma çözme mekanizmalarının kullanılması gerektiği kabul edilmiştir. Ayrıca, yaptırımlar arasında aile ile görüşme yasağı olmayacaktır, bunun yerine sadece güvenlik ve düzenin korunması için kesinlikle gerekli olduğu durumlarda ve sınırlı bir süre için kısıtlama getirilmesiyle sınırlı tutulacaktır.¹⁰⁵

İzleme kurumları tecritteki mahpuslarla özellikle ilgilenmelidir. İzleme kurumları ziyaretleri sırasında gözlemciler tecrit, ayırma ve hücre hapsi cezalarını, bunların sıklığını ve uzunluğunu iyice incelemelidir. Sınıflandırma sistemlerini, mahpusların hücreye kapatılma kararını, bunların bireysel risk değerlendirmesine dayanıp dayanmadığını yakından incelemeleri gerekir. Savunmasız grupların “korunması” amacıyla tecridin kullanılması, dikkatle incelenmelidir.

İzleme kurumları ayırma ünitelerindeki şartlara e bunların mahpusların ruh sağlığı üzerindeki etkilerine özel ilgi göstermeli, özellikle mahpuslara anlamlı insani temas imkânı sağlanmasını incelemelidir. Ayrıca, izleme kurumları ayırma işleminin belli gruplara veya kişilere karşı ayırıcı bir biçimde uygulanıp uygulanmadığını

araştırmalıdır. Bunun için o anda hücrede olan veya kısa süre önce hücrede bulunmuş olan mahpuslarla özel mülakatlar yapılması, ilgili kayıtların incelenmesi ve personelle mülakat yapılması gereklidir.

6. Çok yüksek güvenlikli hapishaneler

Çeşitli ülkelerde “super-max” hapishane adı verilen çok yüksek güvenlikli hapishanelerin artışı, personele ve diğer mahpuslara karşı büyük tehlike arz eden şiddete yatkın mahpusların genel olarak hapishanedeki nüfusun sadece küçük bir oranını oluşturmalarına rağmen aşırı yüksek-güvenlik imkânlarına yönelmeyi gösteriyor.

Çok yüksek güvenlikli hapishanelerin özellikleri, çok kısıtlayıcı bir hapis rejimi uygulanması, mahpusların 22-23 saatini hücrelerinde geçirmeleri, sadece bir saat, genellikle küçük bir avluda tek başına açık havada egzersiz yapmalarıdır. Mahpusların zihinsel sağlığı üzerindeki sonuçlarına rağmen, personelle, diğer mahpuslarla veya ailelerle sınırlı insani temas imkânı verilmesi toplumsal izolasyona ve de facto hücre hapsine neden olmaktadır (bkz. Bölüm 2 ve 5)

Brezilya’da yüksek güvenlik ve çok yüksek güvenlik

2006 yılında Brezilya, devlet hapishane sistemi içinde tutulacak çok tehlikeli kabul edilen mahpusları hapsedmek için üç tane federal yüksek güvenlikli hapishane inşa etti. Mahpuslar ayrı ayrı hücrelerde günde 22 saat kilitli tutuluyor, günde sadece iki saat açık havada egzersiz yapıyorlar. Gazete, radyo veya televizyon verilmiyor. Aile ziyaretlerine ve eşleriyle birlikte olmalarına sadece iki haftada bir izin veriliyor, ayrıca bu mahpuslar uzak yerlerden geldikleri için bu ziyaretler çok zor. 1-2 mahpus başına neredeyse 1 gardiyan düşüyor ve personel federal polisin kontrolü altında.

Campo Grande federal hapishanesine gönderilen bir raporda, mahpusların neredeyse tam izolasyon durumunun önemli endişe kaynaklarından biri olduğu, mahpusların ruh sağlığı üzerindeki sonuçlarının genel antidepresan kullanımı ile görüldüğü belirtilmektedir.¹⁰⁶

Böyle bir sistemde, insan onuru birkaç yönden ihlal edilmektedir, tecridin süresinin ötesindeki sonuçlarıyla, insanlarla temastan mahrum edilmekten başlayarak

104 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 46.

105 Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 38, 43(3) ve 8(e).

106 Ministerio da Justicia, Conselho nacional de política criminal e penitenciária, *Relatorio da visita de inspeção ao Estado o Mato Grosso do Sul*, 8-9 Mart 2010.

işkence ve kötü muamele riskinin artması ve mahpusların ruh sağlığı hakkının ihlal edilmesine kadar.

Bu yüksek-güvenlik rejimlerini haklı göstermek için kullanılan güvenlik kaygılarına rağmen, deneyimler göstermektedir ki¹⁰⁷ tecrit her zaman daha güvenli bir çevre sağlamıyor, aksine kötü davranış ve psikiyatrik bozuklukları artırıyor.

ABD Mississippi Eyaletinde 2002 yılında açılan bir dava – sonuçta mahkeme dışında uzlaşılan bir dava - Mississippi Ceza İnfaz Kurumu'na bir reform yapılmasına, çok yüksek güvenlik tesisi Ünite 32'deki tecrit edilmiş kişi sayısının 1.000'den 150'ye indirilmesine yol açmıştır. Sınıflandırma prosedürü revize edilerek tecrit uygulaması hapishane kurallarını ciddi olarak ihlal eden, yüksek seviyede çete üyesi olan veya daha önce kaçma girişiminde bulunan mahpusların tecridiyle sınırlanmış ve buna dayanarak tecritteki mahpuslar daha az kısıtlayıcı rejimlere transfer edilmiştir. Bu, bir ruh sağlığı tedavisi programıyla birleştirildi. Politikada yapılan değişiklikler, hapishanede şiddetin hızla azalmasıyla sonuçlandı.¹⁰⁸ Araştırmaya göre aylık istatistikler, hem mahpus/personel, hem mahpus/mahpus arasındaki ciddi olaylarda yaklaşık yüzde 70 azalma kaydedildiğini gösteriyor.¹⁰⁹ Tecrit biriminde kalan mahpuslar hâlâ zor bir nüfus olmaya devam etmekle birlikte, politika değişikliğini takiben daha büyük bir adalet duygusu hissediyorlar ciddi olay oranı görece düşük olmaya devam ediyor.¹¹⁰

Bu pozitif deneyimi takiben, ABD'de yoğun hücre cezası uygulaması ve çok yüksek güvenlik uygulaması sorgulanmaya başladı. Haziran 2012'de Senato Adalet Komitesi, Anayasa, Yurttaşlık Hakları ve İnsan Hakları Alt-komiteleriyle "Hücre Hapsinin Yeniden Değerlendirmesi: İnsan Hakları, Mali ve Kamu

Güvenliğinin yeniden değerlendirilmesi."¹¹¹ Şubat 2013'de Federal Hapishaneler Bürosu, ülkedeki federal hapishanelerde hücre hapsi kullanımının kapsamlı ve bağımsız değerlendirilmesini kabul etti.¹¹² O zamandan beri, Federal Hapishaneler Bürosu ayrı bir yere konan nüfusunu yaklaşık % 25 azattı ve bir tür ayrı yerleştirme biçimi olan Özel Yönetim Birimleri'nden ikisini kapattı.

Ulusal Ceza İnfaz Kurumu, hücre hapsi uygulamalarında yaptıkları reformlarda Colorado¹¹³ ve Mississippi gibi eyaletlere yardım etti, Mississippi ayrı yere konan nüfusunda yüzde 75'ten fazla azaltma yaptı, bunun sonucunda hapishanede şiddet olaylarında yüzde 50 azalma oldu.¹¹⁴

7. Teknoloji ve gözetlemenin aşırı kullanılması

Hapishanelerde teknoloji kullanılması, personelin ve mahpusların güvenliğine pozitif katkıda bulunabilir ve kötüye kullanım riskini azaltabilir. Bu durumda, örneğin çıplak arama yerine kullanılan metal detektörü cihazları, mahpuslar arası şiddet riskini azaltmak için avlulara takılan yerleştirilen video kameralar, ya da adli prosedürleri hızlandırmak için mahkemelerle yapılan video konferanslar gibi.¹¹⁵ Kameraların varlığı aynı zamanda personel ve diğer mahpuslar arasında şiddeti ve diğer uygunsuz davranışları caydırabilir.

Bununla birlikte, yüksek teknoloji sistemlerin sürekli olarak, gelişmiş kullanılması, özellikle hücrelerde CCTV ile izleme,¹¹⁶ mahremiyet hakkını ciddi olarak ihlal edebiliyor. İngiltere'de bir hapishanede yapılan araştırma, izlenmekte oldukları duygusu, "sürekli bir kuşku, paranoya ve farkındalık atmosferine" katkıda bulunmakta, mahpusların baskı altında tutulmasına ve

107 "Sınıflandırma personeli yeni kriterleri kullandığında ve Ünite 32'deki mahpusları incelediğinde, idari bölümlerdeki nüfusun %80'inin yeni kriterlere uygun olmadığını anladılar."

108 *Beyond supermax administrative segregation*, a.g.e, s.3.

109 *Beyond supermax administrative segregation*, a.g.e, s.7.

110 *Beyond supermax administrative segregation*, a.g.e. s 11.

111 *Reassessing solitary confinement: the human rights, fiscal and public safety consequences*. Senato Adalet Komitesi, Anayasa, Yurttaşlık Hakları ve İnsan Hakları Alt-komitesi, 19 Haziran 2012.

112 Bkz. Senato Anayasa, Yurttaşlık Hakları ve İnsan Hakları Alt-Komitesi Başkanı Senatör Dick Durbin'in basın açıklaması, 4 Şubat 2013. <http://durbin.senate.gov/public/index.cfm/pressreleases?ID=07260483-4972-4720-8d43-8fc82a9909ac> <erişim 8 Ekim 2013>

113 Mart 2012'de, ABD Colorado'da Canon City Super-max hapishanesi kapatıldı, Illinois Tamms Super-max hapishanesi resmi olarak Ocak 2013'de kapatıldı.

114 Bkz. Senato Anayasa, Yurttaşlık Hakları ve İnsan Hakları Alt Komitesi Başkanı Senatör Dick Durbin'in basın açıklaması, 4 Şubat 2013, a.g.y.

115 Mahkemelerde video konferans kullanımı ve bunun savunma hakkı üstündeki riskleri için bkz. Fransa Genel Müfettişinin Hapsetme Mekanları Hakkında Görüşü, 14 Ekim 2011: http://www.cglpl.fr/wp-content/uploads/2011/11/Avis-JO_visiocnference_20111109.pdf <erişim 8 Ekim 2013>

116 Örneğin Brezilya'daki federal hapishanelerde Özel Disiplin Rejimine (RDD) tabi tutuklular ve Sırbistan'daki Pozarevac Zabela İnfaz Kurumuna tabi tutuklular bu durumdadır, CPT'nin Sırbistan Hükümetine sunduğu rapor, ziyaret tarihi 1-11 Şubat 2011, CPT/Inf (2012) 17, para. 96.

kendi kimlikleriyle teması kaybetmelerine yol açtığını göstermiştir.¹¹⁷

Ayrıca, görsel-işitsel gözetleme, mahpusların avukatlarıyla yaptıkları toplantılarının gizliliğini ve mesleki mahremiyetini, ya da tıbbi muayene sırasında mahremiyet hakkını ihlal etmemelidir. Ayrıca, kendine zarar verme ve intihar vakalarını önleme aracı olarak görsel-işitsel izleme cihazlarına gereğinden fazla güvenilmesi gibi bir eğilim var.

Dolayısıyla videoyla izleme, özellikle video kaydı yapıldığında, görüntülerin saklanması ve erişimi dâhil olmak üzere, gerekli koruma önlemleri alınmalıdır.¹¹⁸

Ayrıca, yüksek güvenli mimari ve otomatik kapı kilitleme/açma sistemleri gibi mekanik güvenlik mekanizmaları dâhil olmak üzere teknolojinin gittikçe artan kullanımının mahpuslar ve personel arasındaki insanı temasın yerine geçmesi ve hapishanelerin insansızlaştırılmasına yol açması gibi bir risk vardır. Örneğin, 2012'de Güney Kore hükümetinin Pohang tesisinde robot gardiyanları test ettiği duyurulmuştu. Robotlar kameralar, mikrofon ve gerçek gardiyanları uyarmak amacıyla mahpuslardan çıkan tehlike işaretlerini analiz eden bir yazılım ile donatılmıştı.¹¹⁹

İzleme kuruluşları ve NPM'ler hapishanelerde teknoloji kullanımıyla ilgili genel politikaları ve eğilimleri, aynı zamanda pratik uygulamaları, mahpusların insan onuru üzerindeki etkilerini değerlendirerek incelemelidir.

Polis soruşturmalarını kaydetmek gibi görsel-işitsel izleme yöntemleri, işkence ve başka kötü muameleye karşı bir güvence oluşturabilmekle birlikte, izleme kurumları bu tür önlemleri tavsiye ederken, dolaylı olarak mahremiyet hakkını ve hukuki temsilcileriyle gizli görüşme hakkını ihlal etmemesine özellikle dikkat etmelidir.

8. Personel-mahpus ilişkileri ve mahpuslar arasında şiddet

Birçok ülke hapishane sistemlerine yeterli yatırım yapmıyor, kendi rollerini duvarlar inşa etmekle ve personel seviyesini kaçmayı önleyecek seviyeye azaltmakla sınırlıyor, bunun dışında mahpusları

aşağı yukarı kendi başlarına bırakıyor. Yüksek şiddet seviyeleri ve kendi kendini yönetme sistemleri, kontrolü en kuvvetli mahpusların eline bırakma, bu ihmalin mantıki sonuçlarıdır.

Mahpuslar tehlikeli bir yerde bulunduğu zaman, insanlar yeniden suç işleyecek hale gelir, hatta potansiyel olarak vahşileşir. Şiddet dolu kurumlar aynı zamanda son derece işlevsizdir. Kavgalar ve saldırılar personelin mahpusları rehabilite etmek için harcaabilecekleri zamanı işgal eder, şiddetle uğraşacakları zamanlarda personelin hastalık izinleri artar; sağlık ve bedensel yaralanma harcamaları daha fazla olur.

ABD İşkenceyle Mücadele Komitesi aşırı kalabalığın ve personel eksikliğinin, özellikle gece vakti hapishanelerde mahpuslar arasında cinsel şiddet dâhil olmak üzere şiddete yol açmasından endişe duyulduğunu belirtiyor.¹²⁰ Komite, şartları iyileştirmenin ve personel sayısını artırmanın yanı sıra, amaçlı faaliyetlerin eksikliğine, uyuşturucu bulundurulmasına ve kavgalı çetelere yönelik önlemleri tavsiye etmektedir.

LGBTI mahpuslar veya psiko-sosyal engelleri olan mahpuslar gibi özel gruplar, genellikle mahpuslar-arası şiddet riskine daha fazla maruz kalmaktadır ve gerekli korumaya ihtiyaçları vardır. Olaylar meydana geldiğinde iyice soruşturulmalı ve sorumlu olanlara orantılı yaptırımlar uygulanmalıdır.

Güvenlikli ve insani bir hapishane sisteminin anahtarı personel ve personelin mahpuslarla ilişkisinin niteliğidir.¹²¹ Güvenliği sağlamak, hapishane düzenine yatırım yapılmasını, özellikle yeterli personel/mahpus oranının sağlanmasını gerektirir. Dikkatle seçilmiş, iyi yetiştirilmiş ve iyi denetlenen personel mahpuslarla insani bir biçimde ilgilenecek, aynı zamanda güvenlik ve düzen konularına dikkat edecektir.

Personelin, çatışmaya yol açan, ya da şiddetlendiren zararlı davranışlara karşı çıkarak erken müdahale etmesi, hapishane yönetim masraflarını azaltmak konusunda şiddet olayları meydana geldikten sonra zor kullanarak reaksiyon göstermesinden çok daha yararlıdır. Hapishaneler, insanların temel ihtiyaçları karşılanarak, çatışmaları artıran taktikleri önleyerek; çatışma çözümünü geliştirmek için toplumsal bağlamda çalışarak daha güvenli hale getirilebilir.

117 Alison Liebling, Helen Arnold ve Christina Straub, *An exploration of staff prisoner relationships at HMP Whitemoor: 12 years on*, gözden geçirilmiş son rapor, Adalet Bakanlığı, 2011, s 30.

118 Bkz PRI/APT "polis karakollarında video kaydı" bilgileri, *Detention Monitoring Tool: Addressing risk factors to prevent torture and ill-treatment*, 2. edisyon, 2015.

119 Bkz. "Robot prison guards to go on duty in Pohang", *The Korea Herald*, <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20111124000755> <erişim 23 Eylül 2013>.

120 İşkenceyle Mücadele Komisyonu, *Concluding observations*, Bulgaristan, 14 Aralık 2011, CAT/C/BGR/CO/4-5.

121 Andrew Coyle, *A human rights approach to prison management: handbook for prison staff*, International Centre for Prison Studies(Uluslararası Hapishane Araştırmaları Merkezi), 2002, s. 13.

Mahpuslara Uygulanması Gereken Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar (2015)

Madde 38 (1) Mahpus yönetimleri, disiplin suçlarını önlemek veya çatışmaları çözmek için, mümkün olduğu ölçüde çatışma önleme, arabuluculuk veya başka alternatif çatışma çözümü mekanizmalarını kullanmaya teşvik edilir.

Madde 76 (1): Eğitime şunlar dâhil edilecektir: (...) minimum olarak, (c) müzakere ve arabuluculuk gibi önleyici ve yatıştırıcı teknikler gerektiği gibi değerlendirilerek, dinamik güvenlik kavramı, zor kullanımı ve kısıtlama araçları, şiddet eğilimli suçluların yönetimi dâhil olmak üzere, güvenlik ve emniyet konularında eğitim.

Müzakere ve arabuluculuk gibi önleyici ve yatıştırıcı teknikler gerektiği gibi değerlendirilerek Dinamik güvenlik veya direkt gözetimi kullanan hapishanelerde, geleneksel gardiyanlık ve kontrol rolünü devam ettirenlere kıyasla daha iyi sonuçlar alındığı görülmüştür.

Bununla birlikte, bazı ülkelerde hapishane personelinin, yozlaşma riskini azaltmak için, güvenlik veya düzen adına mahpuslarla resmi ve mesafeli ilişkiler sürdürmesi istenmektedir. Personelin sadece emir vermek için mahpuslarla konuşmasına izin verilir, başka herhangi bir konuşma yasaktır. Mahpuslar, gardiyanların yanında yüzleri duvara dönük durmaya veya ellerini arkalarında tutmaya zorlanabilir.

CTP “bu uygulamaların güvenlik açısından gereksiz olduğunu” ve “hapishane personeli ile mahpuslar arasında yapıcı ve pozitif ilişkiler kurulmasının sadece kötü muamele riskini azaltmakla kalmayıp kontrol ve güvenliği de artırdığını” belirtmiştir.¹²²

Düzenlenmiş Asgari Standart Kuralların 40 (1) no.lu maddesine rağmen, birçok ülkelerde düzeni sağlama yetkisi gayri resmi veya onaylanmış kendi kendini yönetme sistemleri sistemler vasıtasıyla imtiyazlı mahpuslara devredilmiştir. Hapishane yönetiminin bu şekilde kısmen “dışardan temin ettiği” mahpuslar, telefon kullanmaktan akrabalarla buluşmaya, yetkililerle görüşmeye kadar bir mahpusun bütün hayatını kontrol edebilir. Tabii ki bu mahpuslar genellikle bu gücü kötüye kullanırlar, tehdit, gözdağı verme ve şiddete yol açarlar.

BM İşkenceyi Önleme Alt Komisyonu hapishanedeki kendi kendini yönetimin, iyi düzenlenmezse ve kontrol edilmezse, “savunmasız mahpusların aleyhine keyfi güç ve şiddet kullanılmasına, baskıya veya zorbalığa” yol açacağını belirtmiştir.¹²³

İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, aşırı kalabalığın sadece gerilimi artırmakla kalmadığını, ama aynı zamanda en güçlü mahpusların iktidarına, hapishane şartlarına karşı ayaklanmalara, kargaşaya ve açlık grevlerine yol açtığına dikkat çekiyor.¹²⁴

NPM’ler dâhil olmak üzere izleme kurumları tesislerde doluluk oranlarına, personel-mahpus oranına ve ilişkilerine ve bunun güvenlik önlemlerinden nasıl etkilendiğine dikkat etmelidir. Buna ilgili standart işletme prosedürleri ve eğitim ile gözlemlenen gündelik ilişkiler dâhildir. İzleme kurumlarının, hem mahpusların hem personelin güvenliğine ve onuruna tehdit arz eden mahpuslar arası şiddet problemini de ele alması gereklidir.

9. Mahpusların giysileri

Birçok ülkede, kaçma riskini azaltacağı veya yakalanmalarını kolaylaştıracağı, ayrıca gündelik seyrinde mahpusların tanınmasını ve kontrol edilmesini kolaylaştıracağı gerekçesiyle mahpusların kolayca başkalarından ayırt edilebilen giysiler giymesi şart koşulur.

Birçok ülkede mahkemeye çıkmamış mahpuslarla hüküm giymiş mahpusları birbirinden ayırmak, farklı güvenlik kategorilerini belirtmek için veya cezalarının süresine veya işledikleri suça göre renk kodlaması uygulanır.

Kaliforniya’da Merced ilçe hapishanesinde, görevlilerin rakip çete üyelerini ayrı tutmalarını sağlamak amacıyla, detaylı bir sınıflandırma şemasının bir parçası olarak üniforma kullanılıyor, ve çete üyeliğini kaybeden mahpusların gömleklerinin arkasına “VP” – potansiyel kurban- yazılarak hapishane görevlileri bunların tehlikede oldukları işareti veriliyor.¹²⁵ Bu politikayı eleştirenler bu etiketlemenin bu mahpusları daha fazla tehlikeye soktuğunu ve mahpuslar arası şiddete daha fazla maruz bırakacağını ileri sürdüler. Aynı zamanda çetelere göre çeşitli renk kodları taşıyan üniformaların sadece çete mensubiyetini güçlendirmeye ve

¹²² Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, *CPT Standards*, 11. Genel Rapordan Alıntılar, CPT/Inf (2001)16, para. 26.

¹²³ İşkencenin Önlenmesi Alt Komisyonu, 4. yıllık raporu (SPT), 3 Şubat 2011, CAT/C/46/2, s 15-16.

¹²⁴ BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği raporu, , *Human rights implications of overincarceration and overcrowding*, 10 Ağustos 2015, A/HRC/30/19, para. 14, referanslar: CAT/OP/MEX/1, para. 166; CAT/C/BGR/CO/4-5, para. 23; ve Avrupa Konseyi belgesi CPT/Inf (2015) 12, para. 54.

¹²⁵ Potansiyel kurban olarak tanınmanın, özellikle kuvvetli bir ayırma yapılmadığı durumda, sadece savunmasızlığı artırmaya hizmet edeceği ileri sürülebilir.

hapishanedekileri kutuplaştırmaya hizmet edebileceği ileri sürüldü.

Birçok ülkede ölüm cezasına ve müebbet hapse mahkûm olan mahpuslar, genellikle güvenlik kaygıları gerekçe gösterilmeksizin diğerlerinden ayrılır. ABD Florida'da, örneğin, ölüm cezasına mahkûm mahpuslar kaldıkları yerin yüksek güvenliğini olmasından dolayı kaçma riskinin kuşkulu olmasına rağmen "kalın, ağır, kaşındırıcı kumaştan yapılmış parlak portakal rengi giysiler" giyiyor.¹²⁶ ABD'de Teksas'ta ölüm cezasına mahkûm mahpusların üniformasının sırtına "DR" yazılır.¹²⁷ Ukrayna'da müebbet hapse mahkûm olanları ayırmak için sırtında "lifer" [müebbetlik] yazılı parlak portakal rengi üniformalar giydirilmesi Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi tarafından "damgalayıcı" ve "onur kırıcı" olarak eleştirilmiştir.¹²⁸

Bu uygulamaların nedeni güvenlik kaygıları veya diğer hapishane yönetimi ihtiyaçları olmakla birlikte, hapishane üniformaları cezalandırma çerçevesinde yer almamalıdır ve giyen kişinin aşağılanmasına yol açmamalıdır, ve bu sebeple birçok hapishane yönetimi mahpusların ok desenli veya çizgili üniforma giymesi zorunluluğunu kaldırmıştır.¹²⁹

Kadınlar için, hapishane giysileriyle ilgili belirli sorunlar ortaya çıkıyor. Örneğin, kadınların tek parça tulum giydiklerinde tuvaleti kullanırken bellerine kadar soyunmak zorunda kalıyorlar ve bazı düzenlemelerde personelin veya diğer mahpusların karşısında çıplak kalıyorlar. Fransa'da Özgürlükten Mahrum Etme Mekânları Genel Kontrolörü, polis karakollarında kadınları kendilerine zarar verme veya intihar riskini azaltma amacıyla sutyenlerini

çıkarmaya zorlama uygulaması hakkında endişelerini belirtmiştir. Raporunda kadınların 12-13 saat sutyensiz bırakıldıkları, hatta mahkemeye böyle çıkarıldıkları, müstehcen yorumlara maruz bırakıldıkları belirtilmiştir.¹³⁰

Uluslararası standartlarda genellikle mahpus üniformalarından söz edilmemekle birlikte, Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar mahkemeye çıkmamış mahpusların kendi giysilerini giymelerine izin verilmesini istemektedir.¹³¹ Ayrıca bir mahkûm ne zaman hapishaneden çıkarılsa, kamusal alanda küçük düşürülmemesi için "kendi giysilerini veya kuşku uyandırmayacak başka bir giysi giymesine izin verilmesi" gerektiğini belirtmektedir. Mahpusların mahkeme veya jüri huzuruna çıkarılmaları durumunda, masumiyet karinesinden feragat edilmemesi için üniforma giymeleri istenmemelidir.

Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi¹³²

(...) mahpus üniforması giydirilmesi – deseni ne olursa olsun – rehabilitasyonunun önemli bir kısmını teşkil eden özsaygısına faydalı olmaz ve hapishanedeki şartların mümkün olduğunca dışarıdaki şartlara uygun olması anlamına gelen normalleştirme prensibine aykırı gibi görünebilir.

İzleme kurumları mahpus üniformalarının güvenlik kaygılarına dayanıp dayanmadığını ve gerekli olup olmadığını, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele ve ceza yasaklamasına uygun olup olmadığını araştırmalıdır.

126 Colorado Üniversitesi Sosyoloji Profesörü Michael L. Radelet ile görüşme.

127 <http://www.texasobserver.org/solitary-men/> (resme bkz)

128 Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı ve Onur Kırıcı Muamele veya Cezaların Önlenmesi Komitesi (CPT) tarafından 24 Kasım ila 6 Aralık 2001 tarihleri arasında Ukrayna'ya yapılan ziyarete ilişkin rapor, 1 Aralık 2004, CPT/Inf (2004) 34; ve Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı ve Onur Kırıcı Muamele veya Cezaların Önlenmesi Komitesi (CPT) tarafından 9-21 Ekim 2005, tarihleri arasında Ukrayna'ya yapılan ziyaretle ilgili Ukrayna Hükûmeti'ne verilen rapor, 20 Haziran 2007, CPT/Inf (2007) 22.

129 Profesör Andrew Coyle, *A human rights approach to prison management*, 2. edisyon, s. 42.

130 Le Contrôleur general des lieux de privation de liberté, Rapport d'activité 2009, <http://www.cglpl.fr/2010/rapport-dactivite-2009/> <erişim 27 Kasım 2015>.

131 BM Yeniden Düzenlenmiş Asgari Standart Kurallar, Madde 115.

132 Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, *Sweden: Visit 2009*, CPT/Inf (2009) 34, Bölüm: 28/50, 27 Kasım 2009.

Gözetleme kurumları güvenlik ve insan onuru arasındaki dengeyi nasıl ele alabilir?

Hapishanede, güvenlik kaygılarının diğer değerlendirmelerin önüne geçmesi ve özgürlüğünden mahrum edilmiş kişilerin insan haklarını ve insanlık onurunu ihlal etme riski vardır. Bu riski ele almak için, gözetim kurumlarının, uygulanan güvenlik önlemlerinin kolektifliğini, spesifik hapishane şartlarını ve münferit vakaları dikkate alarak kapsamlı bir biçimde yetkilerini kullanmaları gerekir. Spesifik uygulamaları ve bunların etkisini hep birlikte, eleştirel bir biçimde değerlendirerek, bunların gerekçeli, gerekli ve orantılı olup olmadığına, gerçekten güvenlik ve emniyeti artırma sonucu verip vermediğine karar vermeleri gereklidir. Raporlarında ve tavsiyelerinde, özellikle uygulamalar sistematik olduğunda ve arz ettikleri ya da etmedikleri münferit güvenlik riskleri dikkate alınmaksızın bütün mahpuslara uygulandığında, güvenlik önlemlerine karşı çıkmaya hazır olmalıdırlar.

İzleme kurumlarının, savunmasız durumdaki kişiler dâhil olmak üzere bütün grupları temsil eden mahpuslarla özel mülakatlar yapması gerekebilir. Aşırı güvenlik önlemleri altında tutulan mahpuslara, örneğin güvenli hücrelerde veya tecrit hücrelerinde tutulan veya hücre cezası verilen mahpuslara ulaşmanın bir yolunu bulmalıdır.

Personelle, özellikle mahpuslarla direkt teması olan personelle, onların güvenlik kaygılarını anlamak için gayriresmi sohbetler ve resmi mülakatlar yapmak gereklidir. Sağlık personeli ve sosyal görevliler gibi diğer personelle, ayrıca ailelerle, hapishane personeli meslek dernekleriyle ve sendikalarıyla yapılacak mülakatlar da, güvenlik önlemlerinin meşru mu yoksa keyfi mi olduğunu anlamakta yardımcı olur. İzleme kurumlarının mülakatlarla toplanan bilgileri, vaka, güç kullanımı kayıtları, tıbbi dosyalar gibi evraklarla karşılaştırarak kontrol etmeleri, önleneceği iddia edilen riski azaltmak için gerekli, yasal ve orantılı olup olmadığını değerlendirmeleri gereklidir.

İzleme kurumları ayırıcı uygulama ve belirli ihtiyaçların

“güvenlik tehditleri” olarak yanlış yorumlanması ihtimallerini araştırmalıdır. Hapishane sistemlerinde güvenliğe aşırı önem veren hapishanelerde, çocuklar, kadınlar¹³³, yaşlılar, yoksul insanlar, etnik veya dini azınlık mensupları, yerliler, LGBTİ’ler¹³⁴ ve psiko-sosyal engelleri olanlar¹³⁵ gibi savunmasız insanların istismara maruz kalma risklerinin daha yüksek olduğunun bilincinde olmalıdır. Örneğin, yabancı uyrukluların kaçma riskinin daha yüksek olduğu gibi bir algı vardır, etnik ve dini azınlık mensuplarının ve LGBTİ’lerin hâkim kültüre tehdit oluşturduğu ve dolayısıyla hapishane düzeni için engel olabilecekleri düşünülür.

İzleme kurumları ayrıca hitap ettikleri özgürlüğünden mahrum bırakılmış insanların güvenliğini ve kendileriyle temas kurdukları için maruz kalabilecekleri misilleme ve cezalandırılma risklerini dikkate almak zorundadırlar.¹³⁶ Bu açıdan izleme kurumları “zarar vermeme” prensibine riayet etmeli ve mümkün olduğunda bilgi toplamak için alternatif yollar aramalıdır.

Ayrıca kendi güvenliklerine de dikkat etmek zorundadırlar. Yetkililerin kendi güvenlikleri ile ilgili konularda yaptığı tavsiyeleri izleyip izlememek gözetim ekibi üyelerinin kendi sorumluluğundadır. Gözetim görevlileri yetkililerin tavsiyesine rağmen mülakat yapmaya karar verirse, bu görüşmenin hangi şartlar altında gerçekleştiğini hesaba katmak zorundadırlar, örneğin gardiyanların işitme mesafesi dışında ama görüş mesafesi içinde olması gibi. Bu açıdan, izleme kurumlarının ve NPM’lerin, gözetim ziyaretleri yaptıkları sırada güvenlik sorunlarına göre davranmaya hazırlıklı olmak amacıyla bir iç güvenlik politikası benimsemeleri iyi olur.

Hapis mekânlarında güvenliğin abartılması küresel eğilimin bir parçası olduğu için, izleme kurumları büyük resmin ve hapis mekânlarında “daha fazla güvenlik” talep eden toplumsal eğilimlerin, ve bunların hapishane yönetimi üzerindeki etkilerinin farkında olmalıdır. Güvenlik zaafı konusundaki yanlış algılara,

133 Bkz PRI/APT, *Women in detention: a guide to gender-sensitive monitoring*, 2. edisyon, 2015.

134 Bkz PRI/APT, *LGBTI persons deprived of their liberty: a framework for preventive monitoring*, 2. edisyon, 2015.

135 Hapishanede bulunan kişiler arasında, anksiyeteden intihar düşüncesine kadar uzanan çeşitli akıl sağlığı sorunları olanların oranı çok yüksektir. Kaynak, personel veya yer kıtlığı nedeniyle ve tutukluğun başlamasından itibaren ruhsal hastalıkların hapishane sağlık hizmetinin yetersizliğinden dolayı gözden kaçması yüzünden, psikoz gibi psikososyal sorunları olanlar, hapishanelerde herkesle bir arada tutuluyorlar.

136 Misillemeler aynı zamanda gözetim kurumlarıyla temas halinde olan personeli de etkileyebilir.

mahpuslar hakkındaki basit mesajlara ve daha baskıcı politika taleplerine karşı çıkmak gibi bir sorumlulukları vardır. Bunu yapmak için, medyayı, siyaset-yapıcıları ve kamuoyunu hedefleyen, iyi tanımlanmış erişim ve iletişim stratejileri geliştirmek zorundadırlar.

Son olarak, izleme kurumlarının karar-vericilere ve kamuoyuna, bazı politikalarının, özellikle yürürlükte olan “güvenlik önlemlerinin” aksi etki yarattığını ve şiddeti artırdığını, güvenlik ve düzene zarar verdiğini duyurmak ve uyarmak gibi önemli bir rolü vardır.

Sonuçta, daha güvenli bir toplum hedefi, bütün mahpusların insan onuruna saygı gösterildiği, adil ve dürüst bir ceza adaleti yoluyla gerçekleştirilebilir.

association pour la prévention de la torture
asociación para la prevención de la tortura
association for the prevention of torture

Hapishane İzleme Aracı

İşkence ve kötü muameleyi önlemek için risk faktörlerini ele almak

Bu çalışma hakkında

Bu çalışma PRI/APT'nin, Ulusal Önleyici Mekanizmalar dâhil olmak üzere, polis tesislerini ve hapishaneleri ziyaret ettiklerinde koruyucu yetkilerini mümkün olduğunca etkili bir biçimde yerine getirmeleri için yönetim kuruluşlarına yardım etme amacıyla hazırlanan bir analiz ve pratik bir rehber olan Hapishane İzleme Aracı'nın bir kısmıdır.

Araç, işkence ve diğer kötü muamelelerin yapıldığı ortamlara katkıda bulunan sistemik risk faktörlerini ele alma konusunda bu kuruluşlara destek vermeyi amaçlamaktadır.

Şunlardan oluşur:

Tematik çalışmalar: bunlar, cinsiyet ceza adaleti sürecine dâhil yönetmelik ve pratikleri cinsiyet, cinsel yönelim veya kurumsal kültür gibi sistemik bakış açısından inceleyerek kapsamlı bir gözetim yaklaşımından yararlanacak geniş temaları inceler.

Bilgi formları: bunlar, izleme kurumlarının, işkence veya kötü muamele için özellikle risk faktörü oluşturan, vücut araması veya hapishane personelinin çalışma şartları gibi bazı sistemik sorunlar üzerinde nasıl odaklanacakları hakkında pratik bir kılavuzdur.

Paketteki tüm kaynaklar penalreform.org ve apt.ch adreslerinde online olarak mevcuttur. Rusça, Fransızca ve İspanyolca çevirileri de vardır. Diğer dillerdeki versiyonları lütfen internetten kontrol ediniz.

Penal Reform International
60–62 Commercial Street
London E1 6LT
United Kingdom
www.penalreform.org

Association for the Prevention of
Torture PO Box 137
CH-1211 Geneva 19
Switzerland
www.apr.ch

CİSST
CEZA İNFAZ SİSTEMİNDE SİVİL TOPLUM DERNEĞİ

TCPS
TÜRKİYE HAPİSHANE ÇALIŞMALARI MERKEZİ